

੧ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ॥

ਬਾਬੇ ਦੀ ਬਗ਼ਦਾਦ ਫੇਰੀ

(ਅੱਖੀਂ ਦੇਖੀ ਹੱਡ ਬੀਤੀ)

ਸੰਪਾਦਕ

ਕੰਵਰ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ

ਪਹਿਲੀ ਛਾਪ : ਅਪ੍ਰੈਲ 2011

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ

ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚਾਰ ਕੇਂਦਰ

20/77, ਰਣਜੀਤ ਨਗਰ-ਜੀ ਬਲਾਕ

ਸਿਉਨਾ ਰੋਡ, ਪਟਿਆਲਾ

ਫੋਨ : 0175-2359328,

ਮੋਬਾ. 98151-56818, 95018-77116

E-mail : [redacted]

www.gurmatvichar.info

Id.-- sdkajitsingh@yahoo.co.in

ਛਾਪਕ

ਡੈਫੋਡਿਲਜ਼ ਪ੍ਰਿੰਟਰਜ਼

ਫੈਕਟਰੀ ਏਰੀਆ, ਪਟਿਆਲਾ

ਕੀਮਤ : 15/-

ਬੇ-ਲਾਗ ਅਤੇ ਬੇਮਿਸਾਲ ਸਿਦਕੀ :

ਸੰਤ ਸੱਯਦ ਪ੍ਰਿਥੀਪਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਸੱਯਦ ਪ੍ਰਿਥੀਪਾਲ ਸਿੰਘ ਸੰਬੰਧੀ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਸਮੱਗਰੀ ਪੁਸਤਕ 'ਅਕਾਲੀ ਮੋਰਚੇ ਅਤੇ ਝੱਬਰ' ਵਿੱਚ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਪਰ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਸੱਯਦ ਪ੍ਰਿਥੀਪਾਲ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਨੇ ਖੁਦ ਹੀ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਮੱਕੇ-ਮਦੀਨੇ ਦੀ ਫੇਰੀ ਸਬੰਧੀ 1951 ਈ. ਵਿੱਚ ਹੀ ਖਰੜਾ ਤਿਆਰ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ (ਜੋ ਅਜੇ ਤੱਕ ਅਣਛਪਿਆ ਪਿਆ ਹੈ ਪੂਰਨ ਅਣਗਹਿਲੀ ਕਾਰਨ)

ਇਸ ਸਮੁੱਚੇ ਖਰੜੇ ਦੀ ਮੂਲਕ ਸਾਮੱਗਰੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਸ. ਮਹਿੰਦਰ ਪਾਲ ਸਿੰਘ 'ਬੇਦੀ' ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਤਰਾਂ ਦੇ ਲੇਖਕ ਪਾਸੋਂ ਅੱਜ ਤੋਂ 10 ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ 'ਕੰਪਿਊਟਰ' ਦੇ ਮਰਹੱਲੇ ਤੋਂ ਲੰਘਵਾਈ ਸੀ।

ਸੰਖੇਪ ਜੀਵਨੀ : ਸੱਯਦ ਪ੍ਰਿਥੀਪਾਲ ਸਿੰਘ (ਪਹਿਲਾ ਨਾਮ ਮਸ਼ਤਾਕ ਹੁਸੈਨ) ਮੀਰਪੁਰ (ਕਸ਼ਮੀਰ) ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸੱਯਦ ਘਰਾਣੇ ਪੀਰੋ-ਮੁਰਸ਼ਦ ਮੁਜ਼ੱਫਰ ਹੁਸੈਨ ਦੇ ਇਕੋ ਇਕ ਫਰਜ਼ੰਦ ਅਤੇ ਪੀਰ-ਬਾਕਰ ਸ਼ਾਹ ਦੇ ਪੋਤਰੇ ਸਨ।

1927-30 ਦਾ ਸਮਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਸੀ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਆਪ ਦੇ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਮੱਕੇ-ਮਦੀਨੇ (ਕਾਅਬੇ) ਦੇ ਹੱਜ ਦਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਬਣਾ ਕੇ ਉਥੋਂ ਹੀ ਮੁਸ਼ਤਾਕ ਨੂੰ ਮੌਲਵੀਫਾਜ਼ਿਲ ਅਤੇ ਹੋਰ ਉਚ ਵਿਦਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਤਾਕੀਦ ਕੀਤੀ।

ਇਸ ਖੋਜ ਦੌਰਾਨ ਮੁਸ਼ਤਾਕ ਹੁਸੈਨ ਨੂੰ ਮਦੀਨੇ ਦੀ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਹੱਥ ਲਿਖਤ ਖਰੜਾ ਮਿਲਿਆ **"ਸਿਯਾਹਤੋ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਫ਼ਕੀਰ"** ਜਿਸ ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ **'ਤਾਜਦੀਨ'** ਨਾਮ ਦੇ ਐਸੇ ਫ਼ਾਰਸੀ ਅਰਬੀ ਲਿਖਾਰੀ ਨੇ ਲਿਖੀ ਹੋਈ ਸੀ ਜੋ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਕਾਫ਼ਲੇ ਨਾਲ 'ਇੰਦਲਾਸ' ਨਾਮ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰ (ਈਰਾਰ ਬਗਦਾਦ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ) ਤੋਂ ਹੀ ਸੰਗੀ ਬਣ ਕੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਰਿਹਾ ਸਗੋਂ ਇਕ-ਇਕ ਪੱਲ ਦੀ ਘਟਨਾਵਲੀ ਨੂੰ ਲਿਖ ਸੰਭਾਲਣ ਦਾ ਕਾਰਜ (1505 ਈ.) ਵਿੱਚ ਮੁਕੰਮਲ ਕਰਕੇ ਦੀ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਵਿਚ ਹੀ ਇਕ ਪ੍ਰਤਿ ਸੰਭਾਲ ਆਇਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਮਹਾਰਾਜ 1504-06 ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਡੇਢ-ਦੋ ਵਰ੍ਹੇ ਅਰਬ ਦੇਸ਼ (ਮੱਕੇ ਬਗਦਾਦ) ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਉਪਰ ਰਹੇ ਸਨ।

ਭਾਰਤਵਰਸ਼ (ਮੀਰਪੁਰ ਕਸ਼ਮੀਰ) ਪਰਤ ਕੇ ਉਸਨੇ 1930-31 ਦੇ ਖੂਨ. ਉਬਾਲ (ਜੋ ਕਸ਼ਮੀਰ ਵਿਚ ਸ਼ੇਖ ਅਬਦੁੱਲਾ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਅਤੇ ਜੰਮੂ ਵਿਖੇ ਮੁਸ਼ਤਾਕ ਹੁਸੈਨ ਦੇ ਪਿਤਾ ਮੁਜ਼ੱਫਰ ਹੁਸੈਨ ਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਦੁਖੀ ਅਤੇ ਬੇ-ਜ਼ਾਰ ਹੋਏ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਅਗਨ ਕਾਂਡ ਦੀ ਸਾੜ ਫੂਕ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ *ਸਿਖ ਗੁਰਅਸਥਾਨ ਕੀਰਤਨਗੜ੍ਹ ਸੀ। ਜੋ ਕਿ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸੰਗਤ ਦੇ ਵਿਦਿਅਕ ਗਿਆਨ ਤੇ ਸੰਭਾਲ ਲਈ

*ਸੰਪਾ ਸ੍ਰ. ਨਰੈਣ ਸਿੰਘ ਸਨੌਰ, ਪਟਿਆਲਾ (1959-60), ਪੰਨੇ-299-302 ਤਾਜ਼ਦੀਨ ਪੁੱਤਰ ਬਹਾਉਦੀਨ

ਉਸਾਰਿਆ ਸੀ। ਖਰੂਦੀਆਂ ਨੇ ਜੰਮੂ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਹਾਕਮ ਮਹਾਰਾਜਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਡੋਗਰੇ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਖੁਣਸ ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਭਾਈਚਾਰੇ ਉਪਰ ਭੜਕਾਊ ਨਜਲਾ ਉਤਾਰ ਕੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਬਰਬਾਦੀ ਦਾ ਅੱਖੀਂ ਨਜ਼ਾਰਾ ਜਦ ਸੱਯਦ ਪ੍ਰਿਥੀਪਾਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਡਿੱਠਾ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਦਿਲ ਉਪਰ ਇਸਲਾਮੀ ਜਨੂੰਨ ਦੀ ਭੜਕਾਹਟ ਨੇ ਬਹੁਤ ਦੁਖਦਾਈ ਅਸਰ ਕੀਤਾ। ਜਦ ਉਸ ਦੀ ਸੁੱਖ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੀ ਸਮੁੱਚੀ ਅਪੀਲ ਨਿਰਾਰਥਕ ਹੋ ਨਿਬੜੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਸਰਬੱਤ ਦੇ ਭਲੇ ਦੀ ਅਰਬ ਫੇਰੀ ਤੋਂ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਕਾਇਲ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਸੀ ਸਗੋਂ ਰੁਕਨਦੀਨ ਜਿਹੇ ਕਾਅਬੇ ਦੇ ਸਨਮਾਨਯੋਗ ਪੀਰ ਦੇ ਕਾਅਬੇ ਵਿਖੇ ਹੀ ਤਸੀਹੇ ਦੇ ਕੇ ਸ਼ਹੀਦ ਕਰ ਦੇਣ ਦੇ ਗੁਨਾਹ ਬਾਰੇ ਉਪਰੋਕਤ ਖਰੜੇ ਵਿਚੋਂ ਪੜ੍ਹਕੇ ਸਮਝ ਚੁੱਕੇ ਸਨ।

ਸੋ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਗੁਲਜ਼ਾਰ ਬੇਗ਼ਮ ਅਤੇ ਬੱਚੇ 'ਮੁਹੰਮਦ ਨਜ਼ੀਰ ' ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਲਾਹੌਰ ਪਰਤ ਆਏ। ਪਹਿਲਾਂ ਆਰੀਆ ਸਮਾਜੀਆਂ ਫਿਰ ਈਸਾਈਆਂ ਨੂੰ ਘੋਖਿਆ ਵੇਖਿਆ। ਆਖਿਰ ਬੇਜ਼ਾਰ ਹੋਕੇ ਲਾਹੌਰ ਵਿਖੇ ਹੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਅਸਥਾਨ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ, 'ਡੇਹਰਾ ਸਾਹਿਬ' ਵਿਖੇ ਪੁੱਜ ਕੇ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਨੂੰ ਨੀਝ ਨਾਲ ਵੇਖਿਆ-ਪਰਖਿਆ। ਕਈ ਵਾਰੀ ਉਥੋਂ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਗਿ. ਅੱਛਰ ਸਿੰਘ (ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ) ਪਾਸੋਂ ਬੜੇ ਇਸਰਾਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਖੰਡੇ ਦੀ ਪਾਹੁਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ, ਐਸੇ ਸਿੰਘ ਸੱਜੇ ਕਿ ਪੰਥ ਦੇ ਬੜੇ ਕੰਮ ਆਏ। ਦੇਸ਼ ਵਿਦੇਸ਼ ਵਿਖੇ, 1950 ਵਿਚ ਅਕਾਲੀ ਕੌਰ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਵਿਚਰਦੇ ਰਹੇ ਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ (ਘਾਟ ਸਾਹਿਬ, ਰੋਪੜ ਵਿਖੇ ਸੇਵਾ ਸੰਭਾਲ ਕੀਤੀ। ਆਖਰ ਵਲੈਤ (ਸਾਊਥ ਹਾਲ ਦੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਓਸਾਰੇ) 1965-66 ਵਿਖੇ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਸਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਆਗਮਨ ਵਿੱਚ ਅੱਗੇ ਅੱਗੇ ਰਹੇ। ਲਾਹੌਰ ਵਿਚ ਸਿੰਘ-ਸਿੰਘਣੀਆਂ ਦੇ ਸ਼ਹੀਦੀ ਅਸਥਾਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਅਤੇ ਉਸਾਰੀ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵੱਡਾ ਹੱਥ ਹੈ। 1935 ਨੂੰ ਜੇਠ ਸੁਦੀ ਚੌਥੇ ਨੂੰ ਪਰਿਵਾਰ ਸਮੇਤ ਸਿੰਘ ਸਜ ਚੁਕੇ ਸਨ। ਸੰਤ ਸੱਯਦ ਪ੍ਰਿਥੀਪਾਲ ਸਿੰਘ ਪਟਿਆਲੇ ਵਾਲੇ ਕਰਕੇ ਜਾਣੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਸੱਯਦ ਪ੍ਰਿਥੀਪਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਜਨਮ ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਦੇ ਪੁਰਬਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਕੇ ਕਾਨਪੁਰ ਵਿਖੇ ਆਪਣੇ ਸਵਾਸ ਸਫ਼ਲ ਕਰ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਔਲਾਦ ਇੰਗਲੈਂਡ ਅਤੇ ਗੁ: ਬਾ. ਥਾਨ ਸਿੰਘ ਪਟਿਆਲਾ ਤੇ ਤ੍ਰਿਪੜੀ ਵਸਦੀ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਬਗਦਾਦ ਫੇਰੀ ਦੇ ਅੱਖੀਂ ਡਿੱਠੇ ਹਾਲ ਜੋ ਸੱਯਦ ਪ੍ਰਿਥੀਪਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮੱਕੇ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਆਏ ਸਨ, ਨੂੰ ਕਿਤਾਬ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਦੇ ਕੇ ਸ. ਕੰਵਰ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸ਼ਲਾਘਾ ਯੋਗ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਗੁਰ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਲਈ ਸ਼ਰਧਾ, ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਅਤੇ ਗਿਆਨ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਮੈਂ ਸ. ਕੰਵਰ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਵਧਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ।

ਡਾ. ਹਿੰਮਤ ਸਿੰਘ
ਵਿਦਿਆ ਨਗਰ,
ਨੇੜੇ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ,
ਪਟਿਆਲਾ

ਉਥਾਨਕਾ

ਸੰਨ 1947 ਈ. ਦੇ ਆਸ ਪਾਸ ਗੁਰਪੁਰਬਾਂ ਦੇ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸ੍ਰੀ ਦੂਖ ਨਿਵਾਰਨ ਸਾਹਿਬ ਪਟਿਆਲਾ ਦੀ ਸਟੇਜ 'ਤੇ ਗੁਰਮੁਖ ਪਯਾਰੇ ਬੜੀ ਸ਼ਰਧਾ, ਭਾਵਨਾ ਅਤੇ ਅਦਬ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਂ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਯਨ ਕਰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਉਂ ਸੱਯਦ ਪ੍ਰਿਥੀਪਾਲ ਸਿੰਘ ਸੀ।

ਤਕਰੀਬਨ 5 ਫੁੱਟ 11 ਇੰਚ ਕੱਦ, ਗੋਰਾ ਰੰਗ, ਭਰਵਾਂ ਚਿਹਰਾ, ਚਿੱਟੇ ਬਸਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਦਾੜ੍ਹਾ ਕਿਸੇ ਸਾਧੂ ਸੰਤ ਦਾ ਝਲਕਾਰਾ ਦਿੰਦਾ ਸੀ।

ਦੇਵ ਨੇਤ ਨਾਲ ਅੰਨ ਜਲ ਦੇ ਅਧੀਨ ਦਾਸ ਆਪਣੀ ਵਿਦਿਆ ਪੂਰੀ ਕਰਕੇ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਲਈ ਬਾਹਰ ਚਲਾ ਗਿਆ ਇਸ ਲਈ ਸੱਯਦ (ਪ੍ਰਿਥੀਪਾਲ) ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਟੁੱਟ ਗਿਆ। ਦੁਬਾਰਾ 1967 ਦੇ ਕਰੀਬ ਕਾਨ੍ਹਪੁਰ, ਗੋਬਿੰਦ ਨਗਰ 4 ਬਲਾਕ ਦੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਫਿਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਾਪ ਹੋਇਆ। ਉਸ ਵਕਤ ਇਹ ਅੱਛੀ ਸਿਹਤ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੌਰੇ 'ਤੇ ਸਨ। ਅਰਬੀ, ਫਾਰਸੀ, ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਗਿਆਤਾ ਸਨ ਅਤੇ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ੁਬਾਨੀ ਯਾਦ ਸੀ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਲੈਕਚਰ ਵਿੱਚ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ ਦੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਵੀ ਸੁਣਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ।

ਮੁਸਲਮਾਨ ਤੋਂ ਸਿੰਘ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਜੇ ਇਹ ਆਪਣੇ ਲੈਕਚਰਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਦੱਸਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਇਸ ਕਿਤਾਬਚੇ ਤੋਂ ਭੀ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਚੱਲ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਹ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੌਰੇ ਸਮੇਂ ਕੋਟਾ (ਰਾਜਸਥਾਨ) ਵਿਚ ਕਾਫ਼ੀ ਦੇਰ ਰਹੇ ਅਤੇ ਸ੍ਰ. ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਕੋਹਲੀ (ਕੋਟਾ ਰਾਜਸਥਾਨ) ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਨਿੱਜੀ ਸੰਪਰਕ ਪੈਦਾ ਕਰਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਮੱਕਾ ਬਗ਼ਦਾਦ ਦੀ ਫੇਰੀ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਬਾਰੇ ਸਮੱਗਰੀ ਲੈ ਕੇ 'ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਅਰਬ ਫੇਰੀ ਦੇ ਕੁਝ ਬਿਰਤਾਂਤ' ਨਾਮ ਦਾ ਕਿਤਾਬਚਾ ਛਾਪਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਗੁਰਮੁਖ ਪਯਾਰੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਸਰਦਾਰ ਕੁਲਵੰਤ ਸਿੰਘ (ਪਟਿਆਲਾ) ਨੇ ਛਪਵਾ ਕੇ ਵੰਡਿਆ ਅਤੇ ਗੁਰ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਲਈਆਂ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਦਾਸ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਤਾਬਚਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਸ੍ਰ. ਕੁਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੋਂ ਆਗਿਆ ਲੈ ਕੇ ਅਸੀਂ ਇਹ ਕਿਤਾਬਚਾ ਛਾਪਿਆ ਸੀ।

ਇਹ ਸੱਯਦ ਸਾਹਿਬ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨਾਲ ਹੱਜ 'ਤੇ ਗਏ। ਉਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੋ ਕਿਤਾਬਾਂ ਪੜ੍ਹੀਆਂ, 1) ਤਾਰੀਖ਼ੇ ਅਰਬ 2) 'ਸਯਹਿਤੋ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਫ਼ਕੀਰ' ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੋਟ ਕੀਤਆਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਵਿੱਚ 'ਸਯਹਿਤੋ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਫ਼ਕੀਰ' ਦੇ ਕਰਤਾ, ਅੰਦਲੀਸ ਨੇ ਨਮਾਜ਼ ਪੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵਜ਼ੂ ਕਰਨ ਲਈ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਜੀ ਵਲੋਂ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਦਾ ਚਸ਼ਮਾ ਵਗਾ ਦੇਣਾ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਖਾਨਾ-ਕਾਅਬਾ ਦੇ ਘੁੰਮਣ ਦੀ ਕਥਾ ਵੀ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਸਯੱਦ ਪ੍ਰਿਥੀਪਾਲ ਸਿੰਘ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਥਾਵਾਂ ਦੇ ਅਤੇ ਉਥੇ ਪਈਆਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀਆਂ ਵਸਤਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਹੋਏ। ਵਾਪਸੀ

ਤੇ ਕਈ ਧਰਮਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਸਿੰਘ ਸਜ ਗਏ। ਸਯੱਦ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਚਲਾਣਾ 1968 ਦੇ ਕਰੀਬ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ।

ਇਹ ਇਕ ਵਡਮੁੱਲਾ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਵਿਰਸਾ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਬਹੁਪੱਖੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਅਤੇ ਫ਼ਕੀਰੀ ਜਮਾਲ ਦਾ ਪ੍ਰਤੱਖ ਰੂਪ ਸਮਝ ਆਂਦਾ ਹੈ। ਕੱਟੜ, ਓਪਰੇ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਅਦੁੱਤੀ ਸੱਚਾਈ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕਰਨਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਵਿਰਸੇ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਉਤੇ ਖੁਸ਼ੀ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਮਾਣ ਵੀ। ਅਸੀਂ ਉਮੀਦ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਕਿਤਾਬਚਾ ਗੁਰੂ ਵਿਚ ਸ਼ਰਧਾ, ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਅਤੇ ਸਿੱਖੀ ਸਿਦਕ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਹਾਈ ਹੋਵੇਗਾ।

ਪਦਾਰਥਵਾਦੀ ਯੁੱਗ ਵਿਚ, ਹਰ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਤਰਕ ਅਤੇ ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਪਰਖ ਕੇ ਗੁਰ ਇਤਿਹਾਸ ਸੰਬੰਧਤ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਨਕਾਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ ਇਹ ਵੱਡੀ ਚੁਣੌਤੀ ਹੈ। ਡਾ. ਹਿੰਮਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੋਂ ਸੱਯਦ ਪ੍ਰਿਥੀਪਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਸਹੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲੈ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਅਤੇ ਸੱਯਦ ਪ੍ਰਿਥੀਪਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਫੋਟੋ ਨਾਲ ਇਸ ਕਿਤਾਬਚੇ ਦੀ ਦਿੱਖ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਦਾਸ ਡਾ. ਹਿੰਮਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹੈ।

ਦਾਸ

ਕੰਵਰ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ

ਅਰਬ ਫੇਰੀ ਦੇ ਬਿਰਤਾਂਤ

ਤਾਰੀਖੇ ਅਰਬ ਜਿਸ ਦੇ ਕਰਤਾ ਖਵਾਜ਼ਾ ਜ਼ੈਨਉਲ ਆਬਦੀਨ ਜੀ ਹਨ, ਅਪਨੀ ਇਸ ਅਰਬੀ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਅਰਬ ਫੇਰੀ ਦਾ ਉਲੇਖ ਇਉਂ ਆਪਣੇ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿਚ ਕਲਮਬੰਦ ਕਰਦੇ ਹਨ। "ਮੈਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨਾਲ ਸਾਂ ਜਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਭੇਂਟ ਕਾਜ਼ੀ ਰੁਕਨਦੀਨ ਨਾਲ ਹੋਈ।"

ਪਰਸਪਰ ਸਾਹਮਣੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੀ ਰੁਕਨਦੀਨ ਜੀ ਨੇ ਸਲਾਮ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ, ਉੱਤਰ ਮਿਲਿਆ "ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ। ਗੁਰਬਰ ਅਕਾਲ।" ਰੁਕਨਦੀਨ ਨੇ ਪੁੱਛ ਕੀਤੀ "ਆਪ ਦਾ ਮਜ਼ਹਬ ਕੀ ਹੈ?" **(ਫਲਾ ਅਲਾ ਮਜ਼ਹਬਹੂ)** ਜਵਾਬ ਸੀ **"ਅਬਦੁਲਾ ਅਲ੍ਹਾ ਲਾ ਮਜ਼ਹਬਹੂ"** ਭਾਵ ਮੈਂ ਰਬ ਦਾ ਬੰਦਾ ਹਾਂ ਮੇਰਾ ਕੋਈ ਮਜ਼ਹਬ ਨਹੀਂ।

ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹੁੰਦੇ ਰਹੇ। 360 ਸਵਾਲ ਜਵਾਬ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਗਾਣ ਦੇ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ। ਤੁਹਾਡੇ ਨਬੀ ਕਰੀਮ ਜੀ ਬਾਰੇ ਹਦੀਸ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ ਕਿ ਨਬੀ ਕਰੀਮ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ, ਕੁਰੈਸ਼ ਕਬੀਲੇ ਦੀ ਸ਼ਾਦੀ ਵਿਚ ਗਏ, ਲੜਕੀਆਂ ਵਲੋਂ ਗਤੀ ਗਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਦੇਖ ਲੋਕਗੀਤ ਛੋੜ ਭਜਨ ਗਾਣ ਲੱਗੀਆਂ ਤਾਂ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ ਉਹ ਲੋਕਗੀਤ ਗਾਣ ਰੱਬ ਇੱਜ਼ਤ ਬਖਸ਼ੇਗਾ। ਰੁਕਨਦੀਨ ਕੋਲ ਇਸ ਦਾ ਕੋਈ ਉੱਤਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ "ਯਾ ਰਬੀ ਤਾਹਰੂ ਫੀ ਅਲ ਕਲੂਬ-ਉਲ ਰਬ।" ਭਾਵ ਤੁਸੀਂ ਰੱਬ ਦੇ ਭੇਜੇ ਆਏ ਹੋ, ਮੈਨੂੰ ਪਛਾਨਣ ਦੀ ਤਾਕਤ ਦਿਉ।

ਫਿਰ ਰੁਕਨਦੀਨ ਨੇ ਤਰਕ ਕੀਤੀ ਕਿ ਇਸਲਾਮ ਵਿਚ ਬਾਲ ਕਟਵਾਨਾ ਜਾਇਜ਼ ਹੈ ਪਰ ਆਪ ਬਾਲ ਸਾਬਤ ਰੱਖਦੇ ਹੋ।

ਜਵਾਬ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਗ਼ਲਤ ਹੈ। ਆਪ ਦਾ ਕੁਰਾਨ ਹੀ ਇਜ਼ਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ। ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਕਹਿਆ ਕੁਰਾਨ ਜੋ ਫੁਰਮਾਂਦਾ ਹੈ ਮੈਂ ਉਸਦੇ ਉਲਟ ਚਲਦਾ ਹਾਂ? ਮੈਂ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹਾਂ ਪਰ ਸਮਝਦਾ ਨਹੀਂ? ਮੈਨੂੰ ਸਮਝਾਉ। ਅੱਗੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਹਿਆ ਵੇਖੋ ਪਾਰਾ 2 ਸੂਰਤ ਬੱਦਰ ਰਕੂ 24 ਆਯਤ 195, ਭਾਵ ਹਜ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ ਜੋ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਜੀਣ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਵਾਲ ਮੁੰਡਾਨਾ ਮਨ੍ਹਾ ਹੈ।

ਖ਼ਾਨਾ ਕਾਅਬਾ ਨੂੰ ਖ਼ੁਦਾ ਦਾ ਘਰ ਸਮਝਣਾ ਕੁਰਾਨ ਵੀ ਖੰਡਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਖ਼ੁਦਾ ਨੇ ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰ ਫੁਰਮਾਯਾ **'ਨਖਨ ਅਕਰਬ ਵ ਅਲਾਹੇ ਮਿਨ ਹਬੁਲ ਵਰੀਦ'** ਭਾਵ ਮੈਂ ਹਰ ਇਕ ਇਨਸਾਨ ਦੀ ਸ਼ਾਹਰਗ ਤੋਂ ਵੀ ਨੇੜੇ ਹਾਂ। ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਸਰੋਤੇ ਵਿਸਮਾਦੀ ਰੰਗ ਵਿਚ ਪੁਕਾਰ ਉਠੇ **'ਮਰਹੱਬਾ! ਲਬੇਂਕ!! ਜਜ਼ਾਕ ਹੁਮ ਅਲਾ ਤਾਅਲਾ!!!'** ਬਲਿਹਾਰੇ ਜਾਈਐ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਹਾਂ ਅਤੇ ਰੱਬ ਤੁਹਾਡਾ ਭਲਾ ਕਰੇ ਨੇਕੀਆਂ ਬਖਸ਼ੇ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਕੀਰਤਨ ਤੇ ਕਥਾ ਵਾਰਤਾ ਚਲਦੀ ਰਹੀ। ਸਤਿ ਦੇ ਖੋਜੀ, ਰੱਬ ਦੇ ਮੁਤਲਾਸ਼ੀ ਇਕੱਠੇ ਹੁੰਦੇ, ਕੀਰਤਨ ਤੇ ਬਚਨ ਸੁਣ ਕੇ ਨਿਹਾਲ ਹੁੰਦੇ। ਦਰਸ਼ਨਾ ਨੂੰ ਆਵਣ

ਵਾਲੇ ਖਜੂਰਾਂ ਦੁੱਧ ਤੇ ਸ਼ਹਿਦ ਭੇਟਾ ਕਰਦੇ ਸਭ ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਵੰਡ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ। ਨਾਨਕ ਸ਼ਾਹ ਫ਼ਕੀਰ ਦਾ ਪ੍ਰਸਥਾਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਆਯਾ ਤਾਂ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ। ਹਜ਼ੂਰ ਨੇ ਫੁਰਮਾਯਾ **'ਕਰਤਾਰ ਚਿਤ ਆਵੇ' ਹੱਕ ਦਾ ਚਿੰਤਨ ਕਰੋ। ਆਪ ਦੀ ਮੁਰੀਦਗੀ 'ਗੁਰੂ ਦਰ ਕਬੂਲ ਕੀਤੀ।'**

ਇਸ ਇਕੱਠ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ੀ ਗੁਲ ਮੁਹੰਮਦ, ਸ਼ੇਖੇ-ਅਰਬ, (ਖਵਾਜਾ ਜ਼ੈਨੁਲ ਆਬਦੀਨ) ਵ ਸਰਦਾਰ ਕਬੀਲਾ ਕੁਰੈਸ਼ ਅਬਨ ਅਸਵਦ, ਸਰਦਾਰ ਕਬੀਲਾ ਬਸੂ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। ਸਾਰੇ ਮੱਕੇ ਵਿਚ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਦੁਹਾਈ ਫਿਰ ਗਈ ਕਿ ਕਾਜ਼ੀ ਰੁਕਨਦੀਨ ਨੇ ਨਾਨਕ ਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ ਤੇ ਬੈਂਤ ਕਬੂਲ ਕਰ ਲਈ ਹੈ। ਆਖ਼ਰ ਇਕ ਦਿਨ ਸੱਜਨਾ ਨੇ ਅਰਜ਼ ਗੁਜ਼ਾਰੀ ਪਰਮ ਪਦ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਦੱਸੋ ਤਾਂ ਜੋ ਸਾਡਾ ਆਵਾਗਵਨ ਮਿਟ ਜਾਏ। ਲੇਖਕ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਰਾਗ ਤਿਲੰਗ ਦਾ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਗਾਇਨ ਕੀਤਾ, ਜੋ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ:

ਯਕ ਅਰਜ ਗੁਫਤਮ ਪੇਸਿ ਤੋ ਦਰ ਗੋਸ ਕੁਨ ਕਰਤਾਰ॥
ਹਕਾ ਕਬੀਰ ਕਰੀਮ ਤੂ ਬੇ ਐਬ ਪਰਵਦਗਾਰ॥੧॥
ਦੁਨੀਆ ਮੁਕਾਮੇ ਫਾਨੀ ਤਹਿਕੀਕ ਦਿਲ ਦਾਨੀ॥
ਮਮ ਸਰ ਮੂਇ ਅਜਰਾਈਲ ਗਿਰਫਤਹ ਦਿਲ ਹੇਚਿ ਨ ਦਾਨੀ॥੧॥ ਰਹਾਉ॥
ਜਨ ਪਿਸਰ ਪਦਰ ਬਿਰਾਦਰਾਂ ਕਸ ਨੇਸ ਦਸਤੰਗੀਰ॥
ਆਖਿਰ ਬਿਅਫਤਮ ਕਸ ਨ ਦਾਰਦ ਚੂੰ ਸਵਦ ਤਕਬੀਰ॥੨॥
ਸਬ ਰੋਜ ਗਸਤਮ ਦਰ ਹਵਾ ਕਰਦੇਮ ਬਦੀ ਖਿਆਲ॥
ਗਾਹੇ ਨ ਨੇਕੀ ਕਾਰ ਕਰਦਮ ਮਮ ਈਂ ਚਿਨੀ ਅਹਿਵਾਲ॥੩॥
ਬਦਬਖਤ ਹਮ ਚੁ ਬਖੀਲ ਗਾਫਿਲ ਬੇ ਨਜਰ ਬੇ ਬਾਕ॥
ਨਾਨਕ ਬੁਗੋਯਦ ਜਨੁ ਤੁਰਾ ਤੇਰੇ ਚਾਕਰਾ ਪਾਖਾਕ॥੪॥

ਰਾਗ ਤਿਲੰਗ ਮਹਲ ੧ ਘਰੁ ੨ (ਅੰਗ ੭੨੧)

ਅਰਥ : ਮੈਂ ਸਚ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਤੂੰ ਵੱਡਾ ਮਿਹਰਬਾਨ, ਨਿਰਦੋਸ਼ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਹੈਂ। ਤੇਰੇ ਅੱਗੇ ਇਕ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਕੰਨ ਲਾ ਕੇ ਭਾਵ ਗ਼ੌਰ ਨਾਲ ਸੁਣੋ, ਹੇ ਕਰਤਾਰ! ਦਿਲ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਸੰਸਾਰ ਨਾਸ਼ਵੰਤ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਰਿਹਾ ਕਿ ਮੌਤ ਦਾ ਫਰਿਸ਼ਤਾ ਉਸ ਨੂੰ ਵਾਲਾਂ ਤੋਂ ਫੜੀ ਬੈਠਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਜਿੰਦ ਕੱਢ ਕੇ ਲੈ ਜਾਏਗਾ ਉਦੋਂ ਤਾਂ ਇਸਤ੍ਰੀ ਪੁਤ੍ਰ, ਭਰਾ, ਭਾਈ, ਪਿਤਾ ਆਦਿ ਕੋਈ ਭੀ ਸਹਾਈ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਮੇਰਾ ਦਿਲ, ਲੋਭ ਲਾਲਚ ਦੇ ਬੁਰੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਿਚ ਦਿਨ ਰਾਤ ਗਰੱਸਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਹਾਲ ਹੈ ਕਿ ਕਦੀ ਸ਼ੁਭ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਮੇਰੇ ਵਰਗਾ ਮੰਦਭਾਗੀ ਚੁਗਲ, ਕਮੀਨਾ, ਆਲਸੀ, ਮੰਦਬੁਧ ਤੇ ਢੀਠ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਆਖਦਾ ਹੈ ਨਾਨਕ, ਤੇਰੇ ਦਾਸਾਂ ਦੇ ਦਾਸਾਂ ਦੀ ਚਰਨ ਧੂੜ ਹੋਵਾਂ।

(ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਵਾਲੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਕਾਜ਼ੀ ਰੁਕਨਦੀਨ ਨਾਲ ਭੇਟ ਦੀ ਸਾਖੀ ਭਰਦੀ ਹੈ।)

ਇਸ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਨੂੰ ਲੇਖਕ ਨੇ 300 ਪੰਨਿਆਂ ਵਿਚ ਅੰਕਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਅੱਗੇ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਕਾਜ਼ੀ ਰੁਕਨਦੀਨ ਜੀ ਨੂੰ ਇਸ ਸਮੇਂ ਜੁੰਮੇ ਦੀ ਰਾਤ ਮਹੀਨਾ ਸਾਲ ਹਿਜਰੀ 917 ਨੂੰ ਵਸਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਭਾਵ ਅੰਤ ਹੋਇਆ। ਉਸਦੀ ਤਾਸੀਰ ਉਹ ਜਾਣਦੇ ਹਨ। ਹਜ਼ਰਤ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਅੰਗੂਠਾ ਧੋਣ ਲਈ (ਚਰਨ ਪਾਹੁਲ ਲਈ) ਅੱਗੇ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਕਾਜ਼ੀ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਚੂਸ ਲਿਆ ਹੈ ਫਿਰ ਧੋਣ ਲੱਗਾ। ਇਸ ਬਾਅਦ ਕਾਜ਼ੀ ਰੁਕਨਦੀਨ ਦੀ ਸਮਾਧੀ ਲੱਗ ਗਈ। ਮੈਂ ਉਠਾਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਪਰ ਹਜ਼ੂਰ ਨੇ ਮਨ੍ਹਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। "ਇਸ ਨੂੰ ਰੰਗ ਮਾਨਣ ਦਿਉ।" ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਫੇਰੀ ਦੇ ਬਾਅਦ ਰੁਕਨਦੀਨ ਜੋ ਰਬੀ ਰੰਗ ਵਿਚ ਰੱਤੇ ਗਏ ਸਨ, ਰਬੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਮਸਤ ਰਹਿਣ ਲੱਗੇ ਅਤੇ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਲੱਗੇ। ਪਹਾੜ ਦੀ ਕੰਦਰਾ ਵਿਚ ਇਕਾਂਤ ਵਿਚ ਰਸ ਮਾਣਦੇ। ਅਮੀਰ (ਸ਼ਾਹੇ) ਮੱਕਾ ਨੂੰ ਖ਼ਬਰ ਹੋਈ ਕਿ ਰੁਕਨਦੀਨ ਨੇ ਨਾਨਕ ਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਮੁਰਸ਼ਦ ਕਬੂਲ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਮੁਲਾਣਿਆਂ ਨੇ ਕਾਫ਼ਰ ਦਾ ਫਤਵਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਤਪ ਕਰਦੇ ਨੂੰ ਕੰਦਰਾ ਵਿਚੋਂ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਫਤਵੇ ਸੁਣਾਏ ਗਏ।

1. ਉਹ ਆਪ ਕਾਫ਼ਰ ਹੈ ਤੇ ਉਸਦਾ ਮੁਰਸ਼ਿਦ ਨਾਨਕ ਸ਼ਾਹ ਫ਼ਕੀਰ ਵੀ ਕਾਫ਼ਰ ਹੈ।

2. 30 ਕੌੜੇ ਮਾਰਨ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਤੇ 11 ਦਿਨ ਫਾਕਾ ਕਸ਼ੀ, ਕੋਠੀ ਬੰਦ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

3. ਉਸ ਦੇ ਖ੍ਵੇਸ਼ ਕਬੀਲੇ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਨਿਕਾਲਾ ਹੋਵੇ। (ਇਹ ਲੋਗ ਤੀਰਾਹ ਅਤੇ ਅਫ਼ਗਾਨਿਸਤਾਨ ਦੀਆਂ ਪਹਾੜੀਆਂ ਵਿਚ ਹੁਣ ਤੱਕ ਰਹਿ ਰਹੇ ਹਨ।)

4. ਤਮਾਮ ਜਾਇਦਾਦ ਜ਼ਬਤ ਕਰ ਲਈ ਜਾਵੇ।

5. ਮੂੰਹ ਕਾਲਾ ਕਰਕੇ ਮੱਕੇ ਵਿਚ ਫੇਰਿਆ ਜਾਵੇ।

6. ਪੁੱਠਾ ਟੰਗਿਆ ਜਾਵੇ।

7. ਰੇਤ ਵਿਚ ਗਲੇ ਤੱਕ ਦੱਬ ਕੇ ਸੰਗਸਾਰ (ਪੱਥਰ ਮਾਰ ਮਾਰ ਮਾਰਨਾ) ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਰੁਕਨਦੀਨ ਜੀ, ਜੇਠ ਦੀ ਗਰਮੀ ਵਿਚ ਸਾਰੀਆਂ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਭੁਗਤਦੇ ਅਡੋਲ ਰਹੇ ਅਤੇ ਜਦ ਜ਼ਮੀਨ 'ਚੋਂ ਕੱਢਦੇ ਰੋਮ ਰੋਮ ਵਿਚੋਂ ਸਤਿ ਕਰਤਾਰ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਆਉਂਦੀ।

ਆਖਰ ਬਾਈਵੇਂ ਦਿਨ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿਚ ਦੱਬ ਸੰਗਸਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਫਤਵਾ ਲਾਇਆ ਗਿਆ। ਰੁਕਨਦੀਨ ਇਲਾਹੀ ਮਸਤੀ ਵਿਚ ਮਗਨ ਰਹੇ ਸਿਮਰਨ ਜਾਰੀ ਸੀ। ਉਦਾਸੀ ਦਾ ਨਾਂ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਅੰਤ ਵਿਚ ਬਾਈਵੇਂ ਦਿਨ ਸ਼ਾਹ ਮੱਕਾ ਨੇ ਆਖਰੀ ਬਿਆਨ ਕਲਮਬੰਦ ਕਰਨ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਕਲਮ ਦਵਾਤ ਮੰਗਵਾਈ ਗਈ। ਰੁਕਨਦੀਨ ਜੀ ਦੀ ਸੁਰਤ ਟੁੱਟੀ, ਵੇਖਿਆ ਤੇ ਮੁਰਸ਼ਦ ਦੇ ਬਚਨ ਚੇਤੇ ਆਏ। "ਜੋ ਕੁਝ ਤੁਸਾਂ ਅਨੁਭਵ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਸਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ

ਕਰਨਾ। " ਇਸ ਤੋਂ ਚੰਗਾ ਸਮਾਂ ਕੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਮੱਕੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਲੋਗ ਇਕੱਠੇ ਸਨ। ਸਭ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇਉਂ ਬਿਆਨ ਦਰਜ ਕਰਾਯਾ।

"ਰੁਬਾਨੀਆਂ ਖਤੀਬਾ ਅਲ ਇਮਾਮੇ ਹਜ਼ਰਤ (ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ ਮਾ,

ਅਲਕਲਾਮੇਹੂ ਇਨਾ ਹਮ ਫੀਹੇ ਮੁਸਲੇ ਮੂਨ"

ਭਾਵ, ਮੇਰਾ ਰਬ ਮੇਰਾ ਦੀਨ ਇਮਾਮ ਨਾਨਕ ਹੀ ਹੈ ਜੋ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਕਲਾਮ ਤੇ ਕਿਤਾਬ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈ ਤਹਿਕੀਮ ਗ਼ੌਸ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਵਾਲਾ ਹਾਂ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਮੁਕਤੀ ਦੇ ਚਾਹਵਾਨ ਹੋ ਤਾਂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿਚ ਆ ਜਾਣਾ। ਜੋ ਇਸ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰੇ ਗਾ ਬਹਿਸ਼ਤ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਹ ਕਹਿ ਸਰੀਰ ਛੋੜ ਦਿੱਤਾ। ਜੋ ਲੋਗ ਪੱਥਰਾਂ ਦੀਆਂ ਝੋਲੀਆਂ ਭਰ ਮਾਰਨ ਲਈ ਲਿਆਏ ਸਨ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੈਰਾਂ 'ਤੇ ਡਿੱਗੇ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਉਪਸਥਿਤ ਸੱਜਣਾਂ 'ਚੋਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਤੇ ਈਮਾਨ ਲੈ ਆਏ। ਹਾਲਾਂ ਤੱਕ ਬੱਧ ਕਬੀਲੇ ਦੇ ਲੋਗ ਜੋ ਬੜੇ ਸ਼ੇਰ ਦਿਲ ਹਨ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨਾਮ ਲੇਵਾ ਦੀ ਅੰਸ਼ ਹਨ ਮੱਕੇ ਅਤੇ ਬੈਤਉਲ ਮਕੱਦਸ ਵਿਚੋ ਸਿੱਖ ਹੋ ਵਸਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜਟਾ ਜੂਟ ਹਨ। ਜੋ ਚੋਗ਼ਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਸੀ ਉਸ ਪੁਰ ਕੁਝ ਕੁਰਾਨ ਦੀਆਂ ਆਯਤਾਂ ਅਤੇ ਹਜ਼ੂਰ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਸਿਫ਼ਤ ਲਿਖੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਪੰਜ ਸੇਰ ਖਜ਼ੂਰ ਤੇ ਸ਼ਹਿਦ ਭੇਟਾ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਦੂਜਾ ਚੋਗਾ ਕਾਰੂੰ ਹਮੀਦ ਜੋ ਉਸ ਵੇਲੇ ਅਰਬ ਨਾਲ ਲਗਦੇ ਮਿਸਰੀ ਇਲਾਕੇ ਦਾ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਸੀ, ਵਲੋਂ ਭੇਟਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਉਸ ਉੱਪਰ ਵੀ ਅਰਬੀ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਡੇਰਾ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਵਾਲਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਸੀ। ਅਰਬ ਵਾਲੇ ਚੋਗੇ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਇਉਂ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਉਸ ਤੇ **ਲਾ ਹਿਲਾਇਲਾ ਅਲਾ ਸੁਬਹਾਨ ਕਾਆਨੀਕੁਨ ਤੋ ਮਿਨ ਜ਼ਾਲਮੀਨ।** (ਪੂਜਨ ਯੋਗ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਕੇਵਲ ਹੈ ਮੇਰੇ ਵਰਗੇ ਪਾਪੀ ਤੇ ਬਖਸ਼ਸ਼ ਤੇ ਮਹਿਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ) ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਅਲ ਹਮਦੂਲ ਇਲ ਲਾਹੇ ਕਬੁਲ ਆਲਮੀਨ

ਅਲਰਹਿਮਾਨੁ ਰਹੀਮ ਮਾਲਿਕ ਯੋਮੁਦੀਨ।

ਮੱਕੇ ਤੋਂ ਵਿਦਾ ਹੋਣ ਸਮੇਂ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਨੇ ਵਿਯੋਗ ਦਾ ਬੜਾ ਦੁਖ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਤਾਜ਼ ਦੀਨ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨਾਨਕ ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਆਪਣਾ ਯਾਦਗਾਰੀ ਆਸਾ ਬਖਸ਼ਿਆ ਤੇ ਕਹਿਆ।

ਆਸਾ ਮਨ ਫ਼ਜਲੇ ਰਬੀਨਾ ਦੀਦਾਰੂਨ ਫੀਰੇ

ਹੱਕਾ ਰੂ ਵਸਿਰਾ ਤੁਲ ਮੁਸਤਕੀਮ।

ਇਸ ਆਸਾ ਨੂੰ ਈਸ਼ਵਰੀ ਮੋਹਰ ਜਾਨਣਾ ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾ ਦੀ ਰਾਹ ਦਿੱਸੇਗੀ। ਇਸ ਲਈ ਨਾਨਕ ਨਾਮ ਲੇਵਾ ਇਸ ਨੂੰ ਨਿਜ਼ਾਤ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਸਮਝਦੇ ਹਨ।

ਮੱਕੇ ਦੀ ਪੱਛਮੀ ਗੁੱਠ ਵਿਚ ਤਿੰਨ ਹੁਜਰੇ (ਕੋਠੇ) 1. ਸੁਲਤਾਨ ਬਾਹੂ 2. ਬਾਬਾ ਫਰੀਦ 3. ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸ਼ਾਹ ਫਕੀਰ ਦਾ ਦੱਸੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਮੱਕੇ ਲਾਗੇ ਅਮਰਾ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਪੇਸ਼ਵਾ ਇਮਾਮ ਜਾਫ਼ਰ ਤੇ ਪੁੱਤਰ ਜਨਾਬ ਇਮਾਮ

ਗੁਲਾਮ ਕਾਦਰ ਦਾ ਉਧਾਰ ਕੀਤਾ। ਅਪਨੇ ਪਰੇਮ ਦੇ ਸਦਕੇ ਨਿਜੀ ਮਸਜਿਦ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸ਼ਾਹ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਲਈ ਵਕਫ਼ (ਦਾਨ) ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜੋ ਅੱਜ ਤੱਕ ਮਸਜਿਦ ਵਲੀ ਹਿੰਦ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ ਸ਼ਹਿਰ ਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਬਨਾਣੀ ਪਈ।

ਮਦੀਨਾ

ਮੱਕੇ ਤੋਂ ਉੱਠ ਮਦੀਨੇ ਜਾ ਪਧਾਰੇ। ਇਥੇ ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਮਜ਼ਾਰ ਤੇ ਖੜਾਵਾਂ ਸਮੇਤ ਕਬਰ ਤੇ ਆਮਦ ਦਾ ਹਿਲ ਕੇ ਇਜ਼ਹਾਰ ਕੀਤਾ। ਆਪ ਨੇ ਇਥੇ ਬੈਠ ਕੀਰਤਨ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਤੇ ਇਉਂ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ **"ਨੀਹੁੰਮ, ਹਫਤ, ਚਹਾਰ ਦਾ ਹ ਸਲਾਸਾ ਵ ਰੂਬਾਯਾ...."** (ਅਰਬੀ) :

ਭਾਵ ਨੌ ਖੰਡ, ਸਤ ਦੀਪ, ਚੌਦਾਂ ਤਬਕ, ਤਿੰਨ ਗੁਣ ਵਾਲੇ ਹਨ। ਹਿੰਦੂ ਮਤ ਅਨੁਸਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਭਨਾ ਨੇ ਜੀਵ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਚਾਰ ਹਿੱਸਿਆ ਵਿਚ ਵੰਡ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਖੁਦਾ ਇਕ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਕੋਈ ਸ਼ਰੀਕ ਨਹੀਂ।

ਜਦ ਇਸਲਾਮੀ ਜਗਤ ਨੇ ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣੀ ਉਹ ਵੀ ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਮਜ਼ਾਰ (ਕਬਰ) ਉਤੇ ! ਫਿਰ ਕੀ ਸੀ, ਜੋਸ਼ ਤੇ ਕ੍ਰੋਧ ਦਾ ਹੜ੍ਹ ਆ ਗਿਆ ਤੇ ਮਾਰਨ ਲਈ ਜੋ ਚੀਜ਼ ਹੱਥ ਲੱਗੀ ਲੈ ਦੌੜਿਆ ਜਿਉਂ ਹੀ ਮਾਰਨ ਲਈ ਹੱਥ ਉਠਾਏ ਉਠੇ ਹੀ ਰਹਿ ਗਏ। ਇਹ ਦੇਖ ਕੇ, ਹਜ਼ਰਤ ਅਲੀ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦਾਮਾਦ ਦੀ ਸੰਤਾਨ ਵਿਚ ਜੋ ਖਲੀਫਾ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੰਨ ਵਿਚ ਉਂਗਲਾਂ ਪਾ ਲਈਆਂ। ਉਂਗਲਾਂ ਕੰਨਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜ ਗਈਆਂ। ਚਾਰ ਇਮਾਮ, ਜਾਅਫਰ ਸਫੀ, ਜਮਾਲ ਦੀਨ ਤੇ ਕਮਾਲ ਦੀਨ ਸਾਹਿਬ ਸ਼ਕਤੀ ਵੇਖ ਹੈਰਾਨ ਰਹਿ ਗਏ। ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਗੁਨਾਹ ਮਾਫ਼ ਕਰੋ ਤੇ ਬੰਦਿਆਂ ਤੇ ਰਹਿਮ ਕਰੋ। ਆਪ ਨੂੰ ਨਬੀ ਤਸਲੀਮ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਤੇ ਉਹ ਸਤਿਕਾਰ ਮਿਲੇਗਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਿਨੈ ਤੇ ਮਾਫ਼ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਸਾਰਿਆ ਦੇ ਸਰੀਰਾਂ ਦੇ ਅੰਗ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ। ਇਥੇ ਆਪ ਦੀ ਦੂਜੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਖੜਾਵ ਵਜੋਂ ਪਈ ਹੈ।

ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਵਾਰ ੧ ਪਾਉੜੀ ੩੫ ਇਸੇ 'ਤੇ ਆਧਾਰਤ ਹੈ:

ਫਿਰਿ ਬਾਬਾ ਗਇਆ ਬਗਦਾਦ ਨੋ ਬਾਹਰਿ ਜਾਇ ਕੀਆ ਅਸਥਾਨਾ॥
ਇਕ ਬਾਬਾ ਅਕਾਲ ਰੂਪ ਦੂਜਾ ਰਬਾਬੀ ਮਰਦਾਨਾ॥
ਦਿੱਤੀ ਬਾਂਗਿ ਨਿਵਾਜਿ ਕਰਿ ਸੁੰਨਿ ਸਮਾਨਿ ਹੋਆ ਜਹਾਨਾ॥
ਸੁੰਨ ਮੁੰਨਿ ਨਗਰੀ ਭਈ ਦੇਖਿ ਪੀਰ ਭਇਆ ਹੈਰਾਨਾ॥
ਵੇਖੈ ਧਿਆਨੁ ਲਗਾਇ ਕਰਿ ਇਕੁ ਫਕੀਰ ਵਡਾ ਮਸਤਾਨਾ॥
ਪੁਛਿਆ ਫਿਰਿ ਕੈ ਦਸਤਗੀਰ ਕਉਣ ਫਕੀਰ ਕਿਸ ਕਾ ਘਰਿਹਾਨਾ॥
ਨਾਨਕ ਕਲਿ ਵਿਚ ਆਇਆ ਰੱਬੁ ਫਕੀਰੁ ਇਕੋ ਪਹਿਚਾਨਾ॥
ਧਰਤਿ ਅਕਾਸ਼ ਚਹੁ ਦਿਸ ਜਾਨਾ॥

ਇਥੇ ਆਪ ਨੇ 27 ਦਿਨ ਕੀਰਤਨ ਤੇ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਵਹਿਦਤ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ ਤੇ ਜਗਿਆਸੂ ਜਨਾ ਦਾ ਨਾਮ ਬਾਣੀ ਨਾਲ ਉਧਾਰ ਕੀਤਾ ਫਿਰ "ਕਫਾ" ਪ੍ਰਸਥਾਨ ਕੀਤਾ ਜੋ ਫਰਾਤ ਨਦੀ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੈ। ਜੋ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਪੂਰਵਜ਼ਾਂ, ਇਮਾਮ ਮਾਵੀਯਾ ਦਾ ਜੱਦੀ ਅਸਥਾਨ ਹੈ। ਇਥੇ ਯਜੀਦ ਨੇ ਹਜ਼ਰਤ ਅਲੀ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਹੁਸੈਨ ਨੂੰ ਸ਼ਹੀਦ ਕੀਤਾ ਸੀ ਜੋ ਕਰਬਲਾ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ। ਸ਼ਹਿਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਦੱਖਨ ਦੀ ਬਾਹੀ ਵਲ ਕਬਰਿਸਤਾਨ ਹੈ। ਇਥੇ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨੇ 23 ਦਿਨ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ "ਨਾਨਕ ਸ਼ਾਹ ਵਲੀ ਏ ਹਿੰਦ ਦਾ ਮੰਦਰ ਹੈ" ਜਿਸ ਦੇ ਪੁਜਾਰੀ ਮਾਵੀਆ ਦੀ ਸੰਤਾਨ ਹੈ। ਕੀਰਤਨ ਕਬਰਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਸਫ਼ਰਨਾਮੇ ਦੇ ਕਰਤਾ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕੀਤਰਨ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣ ਅਨੇਕਾਂ ਪਿਆਰੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਪਾਸ ਬੈਠ ਜਾਂਦੇ, ਵਿਚਾਰਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਨਾਮ ਬਾਣੀ ਨਾਲ ਸਰਸ਼ਾਰ ਹੁੰਦੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਸਲੀਮਾ ਨਾਮ ਦੀ ਮਾਈ ਬੜੀ ਪ੍ਰਸੰਨਚਿੱਤ ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਆਦਰਸ਼ ਦੀ ਪ੍ਰੇਮਣ ਸੀ। ਜਦ ਆਂਦੀ ਸੀ ਤਾਂ ਕੁਝ ਆਹਾਰ ਜ਼ਰੂਰ ਭੇਟ ਕਰਦੀ। ਉਸ ਦਾ ਪਤੀ ਊਠਾਂ ਦਾ ਸੌਦਾਗਰ ਸੀ। ਜਦ ਘਰ ਆਇਆ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਤਾਅਨਾ ਮਾਰਿਆ ਕਿ ਤੇਰੀ ਤੀਵੀਂ ਸ਼ਰਾਅ ਦੇ ਉਲਟ ਬੇਪਰਦਾ ਹਿੰਦੀ ਫ਼ਕੀਰ ਪਾਸ ਬੈਠੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।

ਇਕ ਦਿਨ ਸਲੀਮਾ ਬਾਬੇ ਦੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਬੈਠਾ ਸੀ ਮਨ ਐਸਾ ਜੁੜਿਆ ਕਿ ਸਮਾਧੀ ਲਗ ਗਈ। ਮੈਨੂੰ (ਸਯਾਹਿਤੇ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਫ਼ਕੀਰ ਦੇ ਕਰਤਾ, ਤਾਜਦੀਨ ਨੂੰ) ਬਾਬੇ ਨੇ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ "ਸਲੀਮਾ ਨੂੰ ਘਰ ਭੇਜ ਦੇਵੋਂ।" ਸ਼ਾਮ ਢਲ ਰਹੀ ਸੀ ਸੂਰਜ ਦੀ ਲਾਲੀ ਘਟਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਹੌਲੇ ਜਿਹੇ ਆਵਾਜ਼ ਦਿੱਤੀ, ਸਲੀਮਾ ਤ੍ਰਬਕੇ ਕੇ ਉਠੀ ਬਾਬੇ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ। ਬਾਬੇ ਦਾ ਹੁਕਮ! ਬੇਟਾ ਜਲਦੀ ਘਰ ਜਾਉ। ਸਲੀਮਾ ਜਾਣ ਲੱਗਿਆਂ ਬਾਬੇ ਦਾ ਚਰਨ ਛੂਹ ਗਈ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਰੌ ਦੌੜ ਗਈ ਤੇ ਤਿੰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸੋਝੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਈ। ਜਦ ਦਸ ਕਦਮ ਘਰ ਵਲ ਪੁੱਟੇ ਤੇ ਉਠ ਕੇ ਪਰਤੀ, ਬੋਲੀ "ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਮੇਰਾ ਪਤੀ ਘਰ ਆ ਗਿਆ।" ਬਾਬੇ ਫੁਰਮਾਯਾ "ਆਈ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਜਰਨਾ, ਧੀਰਜ ਧਾਰਨਾ।" ਸਲੀਮਾ ਘਰ ਮੁੜੀ, ਅੱਗੇ ਪਤੀ ਲਾਲ ਪੀਲਾ ਹੋ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਬੈਠਾ ਸੀ, ਕ੍ਰੋਧ ਭਰੀ ਨਜ਼ਰ ਮਾਰੀ, ਪਤੀ ਦਾ ਨਾਂ ਗੁਲਾਮ ਯਾਯਾ ਸੀ। ਸਲੀਮਾ ਬੋਲੀ ਮੇਰੀ ਘਾਲ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਮਿਸਰ ਵਿਚ ਤੁਸੀਂ ਕਤਲ ਬਦਲੇ ਕਤਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਪਿਛੋਂ ਤੁਸੀਂ ਦੱਬੀ ਪੰਜ ਸੌਂ ਮੋਹਰ ਮਜੀਦ ਨੂੰ ਦੇ ਗਏ ਸਉ। ਗੁਲਾਮ ਯਾਯਾ, ਪਤੀ ਹੈਰਾਨ ਸੀ, ਬੋਲਿਆ! ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੋਈ ਗੱਲ ਦਸੀ ਨਹੀਂ, ਮੈਂ ਆ ਕੇ ਚਲਾ ਗਿਆ ਫਿਰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ।

ਸਲੀਮਾ, ਪਹਿਲਾਂ ਦੱਸੋ, ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਾਪਰੀ।

ਪਤੀ :– ਸਾਡਾ ਕਾਫ਼ਲਾ ਜਦ ਮਿਸਰ ਲਾਗੇ ਪੁੱਜਾ। ਮੇਰੇ ਊਠਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਨੇ ਅੰਗੂਰਾਂ ਦੇ ਬਾਗ਼ 'ਚੋਂ ਇਕ ਟਹਿਣੀ ਤੋੜ ਲਈ। ਬਾਗ਼ ਦੇ ਬਿਰਧ ਮਾਲਕ ਨੇ ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ ਵਟਾ ਮਾਰ ਕੇ ਉਸ ਊਠ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ। ਮੈਂ ਉਹ ਪੱਥਰ ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ ਉਸੇ ਬਿਰਧ ਮਾਲਕ ਨੂੰ ਵਗਾਹ ਮਾਰਿਆ ਤੇ ਉਹ ਵੀ ਮਰ ਗਿਆ ਮੈਂ ਭੱਜ ਪਿਆ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਪਕੜ ਲਿਆ ਗਿਆ ਤੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਸਾਰੀ ਹਕੀਕਤ ਬਿਆਨ ਕੀਤੀ ਪਰ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਅਨੁਸਾਰ ਖ਼ੂਨ ਬਦਲੇ ਖ਼ੂਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਸੁਣਾਇਆ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਅਮਾਨਤ ਵਾਪਸ ਕਰਨ

ਲਈ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਦੀ ਮੁਹਲਤ ਮੰਗੀ ਜੋ ਜ਼ਾਮਨ ਦੇਣ ਤੇ ਮਨਜ਼ੂਰ ਹੋ ਗਈ। ਇਕ ਸਫੈਦ ਪੋਸ਼ ਬਿਰਧ ਨੇ ਮੇਰੀ ਜ਼ਮਾਨਤ ਦਿੱਤੀ। ਮੈਂ ਘਰ ਆ ਅਮਾਨਤ ਕੱਢ ਵਾਪਸ ਦੇ ਕੇ ਤੁਰ ਪਿਆ। ਉੱਧਰ ਜ਼ਾਮਨ ਪਕੜ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਮੇਰਾ ਪੁੱਜਣਾ ਅਸੰਭਵ ਸੀ, ਸਮਾਂ ਬੀਤ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਦ ਮੈਂ ਪੁੱਜਾ ਇਕ ਘੜੀ ਉਪਰ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਸਾਰੇ ਮੈਨੂੰ ਦੇਖ ਅਸ਼ ਅਸ਼ ਕਰ ਉਠੇ। ਹਾਕਮ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਬਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਜਦ ਫਾਰਗ਼ ਹੋ ਗਿਆ ਜ਼ਾਮਨ ਦੀ ਢੂੰਡ ਭਾਲ ਕੀਤੀ ਪਰ ਨਾ ਮਿਲੇ। ਇਹ ਸੁਣ ਸਲੀਮਾ ਸਤਿ ਕਰਤਾਰ! ਸਤਿ ਕਰਤਾਰ !! ਬੇ ਵਿਸਾਹੇ ਕਹਿ ਉੱਠੀ।

ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਜਦ ਸਲੀਮਾ ਪਤੀ ਨਾਲ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਗਈ। ਹਿੰਦੀ ਬਾਬਾ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਹੀ ਉਹ ਜ਼ਾਮਨ ਜਾਪਿਆ ਤੇ ਬੇਜ਼ਾਬਤਾ ਸਿਰ ਸਜਦੇ ਵਿਚ ਝੁਕ ਗਿਆ। ਮਨ ਅਨੰਦਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਸ਼ੁਕਰ ਗੁਜ਼ਾਰ ਹੋਇਆ। ਮਨ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸੰਸੇ ਦੂਰ ਹੋ ਗਏ ਖੇੜਾ ਹੀ ਖੇੜਾ ਵਰਤ ਗਿਆ। ਜੀਵਨ ਧੰਨ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਾਬੇ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੇ ਭੌਰਿਆਂ ਦੇ ਰੋਮ–ਰੋਮ ਵਿਚ ਅੱਲ੍ਹਾ ਹੀ ਅੱਲ੍ਹਾ ਸਮਾ ਗਿਆ।

ਇਸ ਸ਼ਹਿਰ ਦਾ ਕਾਜ਼ੀ "ਹਾਲੀ ਪਾਸ਼ਾ" ਸੀ ਜੋ ਸ਼ਰਾਅ ਵਿਚ ਪੱਕਾ ਕੱਟੜ ਮੁਸਲਮਾਨ ਸੀ। ਉਹ ਹਿੰਦੀ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਜਰ ਨਾ ਸਕਿਆ। ਅਹੰ ਤੇ ਨਫ਼ਰਤ ਉਸਦੀ ਜ਼ੁਬਾਨ ਤੋਂ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਈ, ਜਦ ਉਸਨੇ ਗੁਲਾਮ ਯਾਯਾ ਤੇ ਸਲੀਮਾ ਤੇ ਕੁਫਰ ਦਾ ਫਤਵਾ ਲਾ ਦਿੱਤਾ। ਇਥੇ ਹੀ ਬੱਸ ਨਹੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੀਰ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਨੂੰ ਵੀ ਕਾਫ਼ਰ ਕਰਾਰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਦੋ ਦਿਨ ਬੀਤ ਗਏ। ਤੀਜੇ ਦਿਨ ਜਦ ਕੀਰਤਨ ਤੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋਇਆ ਨੂੰ ਰਾਤ ਦੇ ਤੀਸਰੇ ਪਹਿਰ ਨਾਨਕ ਨਾਮ ਲੇਵਾ ਯਾਕਵ ਨੇ ਖ਼ਬਰ ਦਿੱਤੀ।

"ਇਨਲ ਹਾਜ਼ਰੀਨਾ ਵ ਪਾਸਾ ਹਾਲੀ ਹਲਾਕਾਤੁਨ
ਫੀ ਮਰਜ਼ੇ ਖਲੀਜੇ ਸਲਸਹੂ ਬਜਾਨਬੇ ਮਰਗ,
ਹਜੀ ਮਹਜ਼, ਜ਼ਾਤੁਨ ਹਾਜਾਨਬੀ ਫਲਾਇਲਕਾ
ਨਾਨਕੁ ਤੋਹੀਨਾ ਤ ਮੁਰਤਦਾਤੁਨ"

ਭਾਵ ਹਾਜ਼ਰੀਨ ਬਜ਼ੁਰਗੋ! ਪਾਸ਼ਾ ਪੇਟ ਦੀ ਬੀਮਾਰੀ ਵਿਚ ਹਲਾਕ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅੱਜ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਤੋਂ ਮੌਤ ਦੇ ਬਿਸਤਰੇ ਤੇ ਤੜਫ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਸ਼ਕਤੀ ਸਾਡੇ ਨਬੀ ਕਰੀਮ ਅਲੇ ਰਹਿਮਤ ਦੀ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਮੁਹੱਤਦ ਨੇ ਇਨਾਂ ਦੀ ਤੌਹੀਨ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਫਿਰ ਸਭ ਨੇ ਕਿਹਾ **ਲਾਹਨਤਲ ਹੋ ਅਲੁਲ ਖਨਾਸ,** ਭਾਵ ਖੁਦਾ ਪਾਕ ਦੀ ਲਾਹਨਤ ਹੋਵੇ ਉਸ ਸ਼ੈਤਾਨ ਉਤੇ! ਹਜ਼ੂਰ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਸਾਰਿਆਂ ਅਤੇ ਮਰਦਾਨੇ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਚਲੋ ਮਿਜ਼ਾਜ ਪੁਰਸ਼ੀ ਕਰ ਆਈਏ। ਪਰ ਸਭ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਉਸਨੇ ਸਾਡੇ ਵਿਰੁੱਧ ਫਤਵਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕ ਕਰ ਜਾਈਏ? ਨਾਨਕ ਜੀ ਬੋਲੇ **ਖਲਾਕਾ ਇਨਸਾਨੀ ਯੁਨ।** ਭਾਵ ਇਨਸਾਨ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਦੁਖ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਦੁਖ ਦੇਣਾ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਰਾਜ਼ੀ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਕਾਜ਼ੀ ਦੇ ਘਰ ਗਏ, ਜਾ ਦਸਤਕ ਦਿੱਤੀ। ਉਸ ਦੀ ਲੜਕੀ ਆਈ। ਪੁੱਛਿਆ ਕੀ ਕੰਮ ਹੈ? ਤੇ ਤੁਹਾਡਾ ਨਾਮ ਕੀ ਹੈ? ਅਰਬੀ ਵਿਚ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ **ਫਲਾ ਇਸਮਾ ਮਾਇਸਮ ਨਾਨਕ** (ਮੇਰਾ ਨਾਮ ਨਾਨਕ ਹੈ। ਉਸ ਵਕਤ ਤਾਜਦੀਨ ਵੀ ਨਾਲ ਸੀ) ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਦੱਸਣ ਗਈ। ਨਾਨਕ ਨਾਮ ਸੁਣਦੇ ਹੀ

ਅੱਗ ਬਗੋਲਾ ਹੋ ਉਠਿਆ। ਬੜੇ ਅਯੋਗ ਸ਼ਬਦ ਵਰਤੇ ਵਾਪਸ ਚਲੇ ਜਾਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਲੜਕੀ ਬੜੀ ਸੂਝਵਾਨ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਵਾਲੀ ਸੀ। ਪੀਰ ਸਾਹਿਬ (ਨਾਨਕ ਜੀ) ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਬੜੀ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਸੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਆਪਨੂੰ ਚਲੇ ਜਾਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਦੁਬਾਰਾ ਇਰਸ਼ਾਦ ਕੀਤਾ ਅਸੀਂ ਮਿਜ਼ਾਜ ਪੁਰਸੀ ਲਈ ਆਏ ਹਾਂ। ਜਵਾਬ ਫਿਰ ਵੀ ਨਾ ਵਿਚ ਆਇਆ।

ਆਖਿਰ ਆਪਨੇ ਕਿਹਾ ਅਸਾਂ ਕੁਫ਼ਰ ਦੀ ਮੁਆਫ਼ੀ ਮੰਗਣੀ ਹੈ। ਕਾਜ਼ੀ ਸਮਝਿਆ ਈਮਾਨ ਵਿਚ ਆਏ ਹਨ। ਲੜਕੀ ਨੂੰ ਪੈਰਾਂ ਵਿੱਚ ਦਸਤਾਰ ਵਿਛਾਣ ਲਈ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਜੋ ਉਸ ਵਿਛਾ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਅੰਦਰ ਆਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦੇ ਦਿੱਤੀ। ਪੀਰਾਨ ਪੀਰ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦਸਤਾਰ ਇਕੱਠੀ ਕਰਦੇ ਕਾਜ਼ੀ ਪਾਸ ਜਾ ਪੁੱਜੇ। ਉਸ ਉਠਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਪਰ ਸਰੀਰ ਨਿਰਬਲ ਸੀ। ਆਪਨੇ ਬਗ਼ਲਾਂ ਵਿਚ ਹੱਥ ਦੇ, ਉਠਾ ਕੇ ਜੱਫੀ ਵਿਚ ਲੈ ਲਿਆ। ਛੋਹ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਿਆਂ ਹੀ ਬੀਮਾਰੀ ਕਾਫ਼ੂਰ ਹੋ ਗਈ ਤੇ ਨੌ-ਬਰ-ਨੌ ਹੋ ਗਿਆ। ਗਿਆਨ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੋ ਗਿਆ। ਕੀ ਵੇਖਦਾ ਹੈ ਜਿਥੇ-ਮੈਨੂੰ ਫਰਿਸ਼ਤੇ ਨਰਕ ਵਲ ਧਕ ਰਹੇ ਸਨ, ਇਕ ਆਵਾਜ਼ ਨੇ ਮੇਰੀ ਖਲਾਸੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਇਹ ਆਪ ਦੀ ਆਪਾਰ ਬਖਸ਼ਸ਼ ਦਾ ਸਦਕਾ ਹੈ ਜੋ ਕ੍ਰਿਤ ਕ੍ਰਿਤ ਹੋ ਗਿਆ ਹਾਂ। ਅਹੰਕਾਰ ਤੇ ਨਫ਼ਰਤ ਚੂਰ ਚੂਰ ਹੋ ਗਈ। ਆਪਣੀ ਭੁੱਲ ਤੇ ਪਸ਼ਚਾਤਾਪ ਕੀਤਾ। ਵਿਦਾ ਹੋਣ ਸਮੇਂ ਮੁਰੀਦਾਂ ਨੇ ਯਾਦ ਲਈ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਦੇਣ ਦੀ ਯਾਚਨਾ ਕੀਤੀ ਆਪਨੇ ਕੱਛ ਰੱਖੀ ਕਿਤਾਬ ਦਿੱਤੀ (ਇਹ ਅਰਬੀ ਵਿਚ ਜਪੁਜੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ)) ਜੋ ਅਜੇ ਤੱਕ ਸਾਂਭ ਰੱਖੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਆਪ ਦੇ ਮੁਰੀਦ ਸਾਰੇ ਜਟਾ ਜੂਟ ਹਨ ਤੇ ਵਲੀ ਏ ਹਿੰਦ ਨਾਨਕ ਸ਼ਾਹ ਫਕੀਰ ਦੇ ਅਨੁਯਾਈ ਕਹਾਂਦੇ ਹਨ।

ਇਥੋਂ ਪ੍ਰਸਥਾਨ ਕਰਕੇ ਦਜਲੇ ਦੀ ਖਾੜੀ ਪੁਜੇ, ਉਸਨੂੰ ਪਾਰ ਕਰਕੇ ਇਕ ਸ਼ਹਿਰ ਪਾਸ ਪੁਜੇ ਇਸ ਦਾ ਨਾਉ-ਕੈਕੈ ਸੀ। ਕਾਰੂੰ ਹਮੀਦ ਦੇ ਰਾਜਸੀ ਕਿਲੇ ਦੇ ਪਾਸ ਜਾ ਬਿਰਾਜੇ। ਆਪ ਨੇ ਅਰਬੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ। ਸਰੋਤਿਆਂ ਨੂੰ ਖਿੱਚ ਪਈ ਕੋਲ ਆ ਕੇ ਬੈਠ ਗਏ। ਜਦ ਕੀਤਰਨ ਦਾ ਭੋਗ ਪਿਆ ਤਾਂ ਇਕ ਚੰਗੇ ਚੱਜ ਅਚਾਰ ਵਾਲੇ ਪੁਰਸ਼ ਨੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਇਉਂ ਕੀਤਾ ਕਿ ਮੇਰਾ ਨਾਮ ਪੀਰ ਜਲਾਲ ਹੈ। ਪਰਸਪਰ ਪ੍ਰੇਮ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਵੀਚਾਰ ਸਾਂਝੇ ਕੀਤੇ।

ਮੈਂ ਇਥੋਂ ਦੇ ਰਾਜੇ ਕਾਰੂੰ ਹਮੀਦ ਦਾ ਮੁਰਸ਼ਦ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਆਪ ਦੇ ਆਚਰਨ ਤੋਂ ਬੜਾ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਹੋਇਆ ਹਾਂ। ਮੇਰੀ ਇਕ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰਾ ਮੁਰੀਦ ਕਾਰੂੰ ਹਮੀਦ ਬੜਾ ਨਿਰਦਈ ਤੇ ਲਾਲਚੀ ਹੈ। ਇਸ ਕੁਰਾਹੇ ਪਏ ਜ਼ਾਲਮ ਨੂੰ ਸਿੱਧੇ ਰਸਤੇ ਪਾਉ। ਇਸ ਨੇ ਚਾਲੀ ਗੰਜ ਜੋੜ ਰੱਖੇ ਹਨ ਫਿਰ ਵੀ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਨਹੀਂ। ਬਾਬੇ ਨੇ ਨਾਲ ਲੈ ਆਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਜਦ ਮੁਰਸ਼ਦ ਨੇ ਬਾਬੇ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਿਆ ਤਾਂ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਲਈ ਓਤਾਵਲਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਕੁਝ ਠੰਡ ਪਈ। ਪੀਰ ਨਾਲ ਆ ਕੇ ਬੈਠ ਗਿਆ। ਬਾਬੇ ਨੇ ਸੁੱਖ ਸਾਂਦ ਪੁੱਛੀ ਫਿਰ ਪਾਸੋਂ ਇਕ ਸੂਈ ਰਾਜੇ ਦੇ ਹੱਥ ਫੜਾਈ ਤੇ ਬੋਲੇ, ਹੇ ਰਾਜਨ ਇਹ ਸੂਈ ਸਾਡੀ ਇਮਾਨਤ ਰੱਖ ਲਉ। ਅਸੀਂ ਅਗਲੇ ਜਹਾਨ ਤੇਰੇ ਪਾਸੋਂ ਇਹ ਅਮਾਨਤ ਵਾਪਸ ਲੈ ਲਵਾਂਗੇ। ਮਨ ਨੂੰ ਵੀਚਾਰਾਂ ਨੇ ਆਣ ਘੇਰਿਆ। ਕਿਵੇਂ ਇਸ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਜਾਵਾਂ ਪ੍ਰਾਣੀ ਦੇ

ਨਾਲ ਕੁਝ ਜਾਂਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਭ ਇਥੇ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬਾਬੇ ਨੇ ਬੜੇ ਭੋਲੇ ਬਚਨ ਆਖੇ, ਜੇ ਤੂੰ ਸੂਈ ਵੀ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਲੈ ਜਾ ਸਕਦਾ ਤਾਂ ਦੁਨੀਆਂ ਭਰ ਦੀ ਦੌਲਤਾਂ ਚਾਲੀ ਗੰਜ ਜੋੜੇ ਨੂੰ ਕੀ ਕਰੇਂਗਾ? ਕਾਰੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਦੌਲਤ ਦੇ ਸਫ਼ਲ ਕਰਨ ਦਾ ਰਾਹ ਦੱਸੋ। ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਫੁਰਮਾਯਾ, ਅੱਲ੍ਹਾ ਦੀ ਬੰਦਗੀ ਕਰੋ ਤੇ ਇਹ ਮਾਯਾ ਲੋਗਾਂ ਦੇ ਭਲੇ ਲਈ ਵਰਤੋ ਤੇ ਪਰਜਾ ਨੂੰ ਸੁਖੀ ਕਰੋ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡਾ ਕਲਿਆਣ ਹੋਵੇਗਾ। ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਇਆ ਤੇ ਆਪ ਦੇ ਕਹਿਣ ਤੇ ਫੁਲ ਚੜ੍ਹਾਉਣ ਦਾ ਵਚਨ ਦਿੱਤਾ। ਉਸ ਦਾ ਮੁਰਸ਼ਦ ਵੀ ਬੜਾ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਇਆ ਕਾਰੂੰ ਨੇ ਉਸ ਸੂਈ ਨੂੰ ਸਾਂਭ ਕੇ ਰੱਖ ਲਿਆ। ਉਸਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਅਜੇ ਤੱਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸ਼ਾਹ ਫ਼ਕੀਰ ਦੀ ਯਾਦ ਦਿਵਾਂਦੇ ਹਨ। (ਇਸ ਪ੍ਰਸੰਗ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਵਾਲੀ ਸਾਖੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਵਿਚ ਮਿਲਦਾ ਹੈ।)

ਸਾਧ ਬੇਲਾ

ਮਿਠਨ ਕੋਟ ਦੇ ਅਸਥਾਨ 'ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪੰਜ ਦਰਯਾ ਸਿੰਧ ਵਿੱਚ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਹੱਦ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਇਥੇ ਆ ਕੇ ਟਿਕੇ ਬੜਾ ਭਾਰੀ ਅਸਥਾਨ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਧ ਬੇਲਾ ਕਰਕੇ ਉਘੀ ਥਾਂ ਹੈ। ਬਾਬਾ ਨਵ ਖੰਡੀ ਜੀ (ਇਕ ਉਦਾਸੀ ਸਾਧੂ) ਨੇ ਉਜਾਗਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਥੋਂ ਹਜ਼ੂਰ ਚਲ ਕੇ ਕਰਾਚੀ ਬੰਦਰ (ਸਮੁੰਦਰ ਕੰਢੇ ਇਕ ਸ਼ਹਿਰ) ਜਾ ਬੈਠੇ। ਅਕਾਲੀ ਬੁੰਗੇ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਇਹ ਥਾਂ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੈ । ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਬੜੀਆਂ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਦੇ ਕੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ। (ਇਹ ਸਥਾਨ ਹੁਣ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਹਨ) ਇਥੋਂ ਉਠ ਕੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਅਦਨ ਦੇ ਕਿਲੇ ਹੇਠ ਜਾ ਬਿਰਾਜੇ। ਮੈਂ ਸੱਯਦ ਜੱਥੇ ਨਾਲ ਹੱਜ ਨੂੰ ਜਾਂਦੇ ਇਥੇ ਪੁੱਜਾ। ਇਥੇ ਨਾਨਕ ਸ਼ਾਹ ਕਲੰਦਰ ਦੇ ਨਾਂ ਦਾ ਬੜਾ ਸੁੰਦਰ ਅਸਥਾਨ ਹੈ। ਇਥੋਂ ਉਠ **ਜੱਦੇ ਸ਼ਰੀਫ਼** ਪੁਜੇ ਤੇ ਮਾਈ 'ਹਵਾ' ਦੀ ਕਬਰ ਪਾਸ ਜਾ ਬੈਠੇ। ਇਥੇ ਭੀ ਨਾਨਕ ਸ਼ਾਹ ਕਲੰਦਰ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਬੜਾ ਵੱਡਾ ਸਥਾਨ ਹੈ। ਪਰ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦਾ ਕਿ ਬਾਬੇ ਨੇ ਭੇਖ ਬਦਲਿਆ ਹੋਵੇ। ਜੱਦੇ ਤੋਂ ਬਾਈ ਕੋਹ ਦੀ ਵਿਥ ਤੇ ਬਾਬਾ ਜੀ 'ਨਾਨਕ ਸ਼ਾਹ ਫ਼ਕੀਰ', ਸ਼ਾਹ ਸ਼ਰਫ ਦੇ ਊਠ ਦੇ ਅੱਗੇ ਟੁਰੀ ਗਏ। ਸ਼ਾਹ ਸ਼ਰਫ ਪਾਨੀਪਤੋਂ ਜਥਾ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ ਸੀ ਤੇ ਜਥੇਦਾਰ ਸੀ। ਪਾਕਬਾਜ਼ ਰਬੀ ਪਿਆਰ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਇਹ ਤਾਜਦੀਨ ਲਿਖ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸ਼ਾਹ ਸ਼ਰਫ਼ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਅੱਗੇ ਜਾ ਰਿਹਾ ਕੌਣ ਹੈ? ਉੱਤਰ ਮਿਲਿਆ

ਹਿੰਦੂ ਕਹਾਂ ਤਾ ਮਾਰੀਐ ਮੁਸਲਮਾਨ ਭੀ ਨਾਹਿ।

ਪੰਜ ਤਤ ਕਾ ਪੁਤਲਾ ਨਾਨਕ ਮੇਰਾ ਨਾਉਂ। (ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਭਾਈ ਬਾਲਾ)

ਉਤਰ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹੋਣ ਲੱਗੇ ਕਰੀਬ 62 ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹੋਏ। ਵਡੀ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਤੇ ਮਨ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਹੋਈ। ਪੁੱਛ ਕੀਤੀ ਫ਼ਕੀਰ ਜੀ ਕਿਥੇ ਚਲੇ ਹੋ? ਉੱਤਰ ਸੀ, ਮੱਕੇ ਸ਼ਰੀਫ। ਸ਼ਰਫ ਦੇ ਮੁਰੀਦ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਤੁਸੀਂ ਹਿੰਦੂ ਹੋ ਤੁਹਾਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਦੇਣਗੇ, ਜਥੇ ਨਾਲ ਲਿਜਾਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਵਿਥ ਪਾ ਕੇ ਚਲੇ ਗਏ। ਪੰਜ ਮਹੀਨੇ ਬਾਅਦ ਸ਼ਾਹ ਸ਼ਰਫ ਦਾ ਜਥਾ ਮੱਕੇ ਜਾ ਪੁਜਾ। ਕੀ ਦੇਖਣ ਨਾਨਕ ਸ਼ਾਹ ਸਾਹਿਬ ਉਥੇ ਮੌਜੂਦ ਹਨ। ਪਤਾ ਕੀਤਾ ਇਹ ਇਥੇ ਕਦ ਆਏ ਹਨ। ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਇਹ ਪੰਜ ਮਹੀਨੇ ਤੋਂ ਇਥੇ ਹਨ ਬੜਾ ਅਚੰਭਾ ਹੋਇਆ ਨਾਲ ਹੀ ਬੜੀ ਉਸਤਤ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ ਉਹ ਸੁਣੀ। ਸ਼ੇਖ ਸ਼ਰਫ਼ ਮਿਸਰ ਵਿਚ

1915 ਤੱਕ ਜੀਵਤ ਸਨ। ਇਸ ਦੀ ਸ਼ਾਹਦੀ ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਰਫ ਭਰਦੇ ਹਨ। "ਦੁਨੀਆ ਦਾ ਰਟਨ ਕਰਦੇ ਜਦ ਮੈਂ ਮਿਸਰ ਪੁਜਾ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸੇਖ ਸ਼ਰਫ਼ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਰੀਰ ਮਾਸ ਛੋੜ ਚੁੱਕਾ ਸੀ, ਭਰਵਟਿਆਂ ਦਾ ਮਾਸ ਇਤਨਾ ਲਟਕਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਸਿਰ ਦੇ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹ ਰੱਖਿਆ ਸੀ ਮੈਂ ਤਸੱਲੀ ਲਈ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦੀ ਪੁਸਤਕ ਜੋ ਅਰਬੀ ਵਿਚ ਸੀ ਵਿਚੋਂ ਮੈਨੂੰ ਅਰਥ ਕਰ ਸਮਝਾਏ। ਮੈਂ ਪੁੱਛਿਆ ਆਪਨੇ ਕਿਸ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਦੇਖਿਆ? ਉੱਤਰ ਸੀ, ਉਹ ਆਪ ਅੱਲ੍ਹਾ ਪਾਕਿ ਦੀ ਜਾਤ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਨਾ ਪਛਾਣਨ ਕਾਰਨ ਪਛਤਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ" ਅੱਗੇ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ "ਮੈਂ ਨਿਰਧਨ ਹਾਂ ਤੇ ਵਾਪਸ ਅਫਗਾਨਿਸਤਾਨ ਰਾਹੀਂ ਘਰ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਤੇ ਗੁਰੂ ਅਸਥਾਨ ਵੀ ਵੇਖਣੇ ਹਨ। ਸ਼ਨੀਚਰਵਾਰ ਆਣ ਲਈ ਫ਼ੁਰਮਾਯਾ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਸਾਰਾ (ਜੁਮੇ ਦੇ ਦਿਨ) ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਦੋ ਊਠ ਇਕ ਮੇਰੇ ਲਈ ਅਤੇ ਇਕ ਉਥੋਂ ਨਾਲ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਸ਼ਾਹੀ ਨੌਕਰ ਲਈ ਜੋ ਮੈਨੂੰ ਕਾਬਲ ਛੱਡ ਦੇਵੇਗਾ। ਮਿਸਰ ਦਾ ਸ਼ਾਹ ਰਜ਼ਾ ਵੀ ਆਪਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਆਉਂਦਾ ਸੀ।"

ਪੀਰ ਬਗ਼ਦਾਦ

ਇਥੋਂ ਆਪ ਹਜ਼ਰਤ ਅਲੀ ਦੀ ਕਬਰ ਤੇ ਜਾ ਬਿਰਾਜੇ। ਹਜ਼ਰਤ ਪੀਰਾਨੇ ਪੀਰ ਸ਼ੇਖ ਅਬਦੁਲ ਕਾਦਰ ਜੀਲਾਣੀ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰ **ਬਗਦਾਦ** ਪੁੱਜੇ। ਜਿਸਦੇ ਪੰਜਵੇਂ ਸਥਾਨ ਤੇ ਪੀਰ ਅਬਦੁਲ ਰਹਿਮਾਨ ਸਨ। ਇਸ ਥਾਂ ਆਪ ਨੇ "ਪਾਤਾਲਾ ਪਾਤਾਲ ਲਖ ਆਗਾਸਾ ਆਗਾਸ" ਪਉੜੀ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਅਰਬੀ ਵਿਚ ਕੀਤੀ। ਜਿਸ ਨੇ ਇਸਲਾਮੀ ਦੁਨੀਆ ਦੀਆਂ ਬੁਨਿਆਦਾਂ ਹਿਲਾ ਦਿੱਤੀਆਂ, ਇਸਲਾਮ 7 ਧਰਤੀਆਂ, 7 ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਆਪਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਫਤਵਾ ਜਾਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

'ਗੁਨੀਆਤੇ ਸਾਲਾਹੀਨੇ' ਜੋ ਅਬਦੁਲ ਕਾਦਰ ਜੀਲਾਨੀ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣੀ "ਸੁਆਨੇ ਉਮਰੀ" ਭਾਵ ਸਵੈ ਜੀਵਨੀ ਲਿਖੀ ਉਸ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਬ੍ਰਿਤਾਂਤ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ।

ਐ ਪੀਰੇ ਦਸਤਗੀਰ ਤੂ ਦਸਤ ਮਰਾ ਬਗੀਰ।

ਦਸਤਮ ਦੁਨਾ ਬਗੀਰ ਕਿ ਗੋਇੰਦ ਦਸਤਗੀਰ।

ਤਕਸੀਰੇ ਨਫਸ ਮਾ ਰਾ ਰਜ਼ਾ ਬੂਏ ਨਮੇ ਰਿਸਦ।

ਪੀਰ ਦਸਤਗੀਰ ਦਾ ਜਦ ਪਰਸਪਰ ਮੇਲ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਉਸਦੇ ਜੋ ਚੇਲੇ ਉਥੇ ਹਾਜ਼ਰ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਾਫ਼ਰਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦਾ ਹੁਕਮਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ। ਅਰਬੀ ਵਿਚ:

"ਹਾਜ਼ਰੀਨ ਜਿਸ ਨੂੰ ਮੈਂ ਸਜਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਹੈਰਾਨ ਨਾ ਹੋਵੇ ਮੈਂ ਪਹਿਚਾਨ ਕੇ ਨਿਵਿਆ ਹਾਂ ਤੁਸੀਂ ਭੀ ਸਜਦਾ ਕਰੋ ਤੇ ਸਲਾਮ ਭੇਜੋ ਇਹ ਨਬੀ ਹੈ ਪੀਰ ਨਹੀਂ। ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਵੇਖੋ ਤਾਂ ਖੁਦਾ ਹੈ।"

ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਇਕ ਆਦਮੀ ਨੇ ਆ ਕਿਹਾ ਫ਼ਕੀਰ ਜੀ ਤੁਸੀਂ ਗਾਂਦੇ ਕਿਉਂ ਹੋ

ਜਵਾਬ ਵਿਚ ਆਪਨੇ ਫੁਰਮਾਯਾ, ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਨਾਬਾਲਗ ਆਇਸਾ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮੋਢੇ ਤੇ ਚੁੱਕ ਕੇ ਗਾਣਾ ਸੁਣਨ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਸਭ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਉਸਤਤ ਕੀਤੀ ਤੇ ਸਿਰ ਨਿਵਾਯਾ (ਇਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਵਾਲੀ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਹੋਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ।)

ਬਹਿਲੋਲ ਉਧਾਰ

ਬਹਿਲੋਲ ਤੱਕ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਉਸਤਤ ਪੁੱਜ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਦਜਲਾ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਆਪ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਇਕ ਕੁਟੀਆ ਵਿਚ ਸੀ। ਜਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਇਸ ਤਰਫ਼ ਆਏ ਪਰਸਪਰ ਮੇਲ ਹੋਇਆ ਬੜੀ ਆਉ ਭਗਤ ਕੀਤੀ ਗਿਆਨ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਚੱਲੀਆਂ। ਰੋਟੀ ਵੇਲਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਬਹਿਲੋਲ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮੁਰੀਦ (ਚੇਲੇ) ਰਜ਼ਾ ਨੂੰ ਵਾਜ ਮਾਰੀ ਖਾਣ ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਲਿਆਵੋ। ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਹਿਆ ਵਸਤਾਂ ਕਿਸੇ ਇਨਸਾਨ ਤੋਂ ਲਿਆਣਾ। ਪੀਰ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਮਹਾਰਾਜ ਇਸ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀ ਹਰ ਰੂਹ ਪਵਿੱਤਰ ਹੈ ਸਭ ਦਾ ਯਕੀਨ ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਵਹਿਮ ਹੈ। ਅਪਨੇ ਸਿਰ ’ਤੇ ਕੰਘਾ ਫੇਰਿਆ ਤੇ ਦੋ ਵਾਲ ਨਿਕਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੁੰਡਲ ਬਣਾ ਕੇ ਰਜ਼ਾ ਤੋਂ ਪੁੱਛਿਆ ਇਹ ਕੀ ਹਨ? ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਜੀ! ਵਾਲ ਹਨ। ਹਜ਼ੂਰ ਨੇ ਫੁਰਮਾਯਾ ਰਜ਼ਾ ਇਹ ਐਨਕ ਹੈ ਇਸ ਰਾਹੀਂ ਪਰਖ ਕਰ ਲੈਣਾ ਇਨਸਾਨ ਕੌਣ ਹੈ। ਟਕਾ ਤੇ ਐਨਕ ਰਜ਼ਾ ਨੇ ਰੁਮਾਲੇ ਬੰਨ੍ਹ ਲਈ ਤੇ ਟੁਰ ਪਿਆ।

ਬਜ਼ਾਰ ਜਾ ਪੁਜਾ ਰੁਮਾਲ ਖੋਲ ਐਨਕ ਲਾ ਲਈ ਜਦ ਪਹਿਲੀ ਹੀ ਦੁਕਾਨ ਤੇ ਗਿਆ ਤਾਂ ਦੁਕਾਨਦਾਰ ਹਿਰਨ ਨਜ਼ਰ ਆਇਆ, ਦੂਜਾ ਮੁਰਗਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਬਾਜ਼ਾਰ ਘੁੰਮ ਗਿਆ। ਦਿਨ ਲੰਘ ਗਿਆ ਹਾਰ ਕੇ ਵਾਪਸ ਆਣ ਲੱਗਾ। ਇਕ ਮਾੜੀ ਜਿਹੀ ਦੁਕਾਨ ਤੇ ਜਟਾ ਜੂਟ ਸੂਰਤ ਦਿਸੀ ਐਨਕ ਨੇ ਸਹੀ ਸਿੱਧ ਕੀਤਾ ਜਦ ਕਿ ਹੋਰ ਸਭ ਜੋਨੀਆ ਵਿਚ ਭੌਂਦੇ ਦਿੱਸੇ। ਟਕਾ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਰਸਦ ਮੰਗੀ। ਚਾਵਲ ਤੇ ਦਾਲ ਮਿਠਾ ਆਦਿ ਲੈ ਹਵਾਲੇ ਕੀਤੇ। ਰਜ਼ਾ ਹੈਰਾਨ ਸੀ ਏਨੀ ਸਮੱਗਰੀ ਭੁਲ ਕਰ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਤਾਂ ਦੁਕਾਨਦਾਰ ਨੇ ਉਹ ਟਕਾ ਦੇਖ ਕੇ ਬੋਲਿਆ ਮੈਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਛਾਣ ਕੇ ਸੌਦਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਟਕੇ ਦੀ ਕੀਮਤ ਉਹ ਹੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਜਲਦੀ ਜਾਉ ਤੁਹਾਡੀ ਉਡੀਕ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ, ਮੋੜਵਾਂ ਜਵਾਬ ਸੀ, ਆਦਮੀ ਕਮਾਲ ਦੇ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਮੇਰਾ ਆਵਾ ਗਵਨ ਮਿਟੇਗਾ।

ਇਸ ਫੇਰੀ ਸਮੇਂ ਸਾਰੇ ਪਾਸੇ ਪਾਣੀ ਖਾਰਾ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦੱਸੇ ਅਨੁਸਾਰ ਜਿਸ ਥਾਂ ਖੂਹ ਲਾਇਆ ਗਿਆ ਕੇਵਲ ਉਸਦਾ ਹੀ ਪਾਣੀ ਮਿੱਠਾ ਸੀ। ਉੱਥੇ ਲੱਗੇ ਖੁਤਬੇ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਪਾਸ ਹੀ ਖੂਹ ਹੈ। (ਗੁਰੂ ਸ਼ਬਦ ਰਤਨਾਕਰ ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼ ਪੰਨਾ ੯੩੧–ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਜੀ)

ਪਿਤਾ ਜੀ ਨਾਲ ਸੰਬਾਦ

ਹੱਜ ਕਰਦੇ ‘ਸਯਾਹਤੋ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਫ਼ਕੀਰ’ ਪੁਸਤਕ ਬਾਰੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨਾਲ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਨਾ ਮੁਨਾਸਬ ਸਮਝਿਆ ਸਵੇਰ ਸਮੇਂ ਰਾਹੀ ਤੇ ਆਜੜੀ ਆਦਿ, ਦਾਲ ਪਾਣੀ ਲਈ ਜੁਟੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਅਜ਼ਾਨ ਦਾ ਵਕਤ ਹੋ ਗਿਆ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ’ਚੋਂ ਨਿਕਲ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੇ ਕਮਰੇ ਤੇ ਦਸਤਕ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਪੁਸਤਕ ਦੀ ਗੱਲ ਛੇੜੀ। ਮੈ ਤਾਂ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਹੈਰਾਨ ਹਾਂ ਆਪ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਕੋਈ ਰਾਇ ਕਾਇਮ ਕਰੋ, ਇਸਲਾਮ ਦੀ ਜੜ੍ਹ ਕਮਜ਼ੋਰ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ

ਅੱਸਲਾਮੰ ਅਲੈਕਮੁ ਕਰ ਵਾਪਸ ਮੁੜ ਆਇਆ। ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਆਸ ਕੀਤੀ ਫਿਰ ਆਪ ਜਾ ਕੇ ਪੁੱਛਿਆ ਅਤੇ ਕਿਤਾਬ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ) ਜਵਾਬ, ਇਨਕਾਰ ਸੀ। ਏਨੇ ਨੂੰ ਬੈਤੁਲ ਮੁੱਕਦਸ (ਇਕ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਅਸਥਾਨ) ਜਾਂਦਾ ਕਾਫ਼ਲਾ ਨਜ਼ਰ ਆਇਆ।

ਮੈਂ ਬਿਨਾ ਦੱਸੇ ਕਾਫ਼ਲੇ ਨਾਲ ਤੁਰ ਪਿਆ ਜੋ ਕਚਾਵੇ ਵਾਲਾ ਸਿੰਧੀ ਖਾਨਦਾਨ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸੀ ਉਸਨੇ ਸੁਨਿਹਰੀ ਅੱਖਰਾਂ ਵਾਲਾ ਅਰਬੀ ਦਾ ਗੁਟਕਾ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਜੋ ਅਰਬੀ ਵਿਚ ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਸੀ। ਇਸ ਪ੍ਰੇਮੀ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ 'ਨਾਨਕ ਸ਼ਾਹ ਕਲੰਦਰ' ਦੇ ਥੜੇ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ ਜਿਸ ਤੇ ਸਫੈਦ ਚਾਦਰ ਵਿਛੀ ਸੀ। ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਆਦਮੀ ਅਰਬੀ ਵਿਚ ਕੀਰਤਨ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਜ਼੍ਹਬ ਪੁੱਛਿਆ **"ਫਲਾ ਹਾਜ਼ਾ ਮਜ਼ਹਬਹੂ ?" ਉੱਤਰ, ਅੱਲ੍ਹਾ ਇਨਾਹੂ ਨਾਨਕ ਸ਼ਾਹ ਹਿੰਦੁਲ ਪੀਰ।**

ਤੁਹਾਡਾ ਨਬੀ ਕੌਣ ਹੈ ?

ਉੱਤਰ,

ਨਾਨਕ ਨਬੀਯਨ ਵ ਅਨ ਆਮਨ ਬੇਹੀਂ

ਭਾਵ ਨਾਨਕ ਸਾਡਾ ਨਬੀ ਤੇ ਈਮਾਨ ਹੈ।

ਕਲਾਮੇ ਨਬੀਯਨ ਸਲਾਮਤ ਅਯਾਤ ਹੀ।

ਕਿਤਾਬੁਨ, ਕਰਾਮਾਤੁਨ, ਉਮਾਤੁਨ

ਕਿਤਾਬ, ਸ਼ਕਤੀ ਤੇ ਸ਼ਿਸ਼

ਪੈਗੰਬਰਾਂ ਦੀਆਂ ਤਿੰਨ ਨਿਸ਼ਾਨੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ

ਜਿਸ ਨੂੰ ਮੁਖਾਤਬ ਸਾਂ ਉਹ ਚੁਪ ਰਿਹਾ ਤੇ ਇਕ ਬ੍ਰਿਧ ਬਾਬੇ ਨੇ ਛਾਤੀ ਠੋਕ ਕੇ ਕਿਹਾ "ਅਮਾ ਉਮਤੀ" ਭਾਵ, ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਉਸਦੀ ਉੱਮਤ ਹਾਂ। ਆਪਣੇ ਬਗ਼ਲ ਵਿਚੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੈਨੂੰ ਛੋਟਾ ਗੁਟਕਾ ਵਿਖਾ ਕੇ ਕਹਿਆ "ਹਾਜ਼ਾ ਕਲਾਮੁਨ" ਇਹੋ ਕਲਾਮੇ ਪਾਕ ਹੈ। "ਹਾਜ਼ਾ ਬੈਤੁਲਾ ਸ਼ਹਾਦਨ ਯੁਮੇ ਹਸ਼ਰ। " ਭਾਵ ਇਹ ਕਾਬਾ ਭੀ ਕਿਆਮਤ ਦੇ ਦਿਨ ਹਾਮੀ ਭਰੇਗਾ ਮੈਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਤਵਾਫ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਵਾਲਾਂ ਜਵਾਬਾਂ ਨੇ ਸ਼ਰਧਾ ਵਧਾ ਦਿੱਤੀ ਹੁਣ ਛੇਤੀ ਮਦੀਨੇ ਪੁੱਜਣ ਦੀ ਆਸ, ਕਿ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੀ ਰਾਏ ਲਵਾਂ।

ਮਦੀਨੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਮਿਲੇ ਮੇਰੀ ਵਿਆਕੁਲਤਾ ਦੇਖ ਕਿਤਾਬ ਵਾਪਸ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਕਹਿਆ, ਇਥੇ ਅਸੀਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ ਨਹੀਂ ਆਏ। ਆਪਣਾ ਮਕਸਦ ਹਾਸਲ ਕਰੋ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਾਤ ਆ ਗਈ ਕਿਤਾਬ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ, ਜੇ ਇਹ ਸੱਚੀ ਹੈ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਤੇ ਮਿਹਰ ਕਰਕੇ ਮੈਨੂੰ ਰਸਤਾ ਦਿਉ। ਸੁਫਨਾ ਆਇਆ, ਕਿਆਮਤ ਸਾਹਮਣੇ ਸੀ। ਸਾਰੇ ਜੀਵ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਕਰਮ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਲਈ ਖੜੋਤੇ ਸਨ ਭੈਭੀਤ, ਵਾਯੂ ਮੰਡਲ ਵੀ ਭੈਭੀਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ। ਏਨੇ ਨੂੰ ਈਸਾ ਜੀ ਆਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਮੱਤ ਨਾਲ ਸੀ ਅਤੇ ਈਸਾ ਦਾ ਕਲਾਮ ਪੜ੍ਹ ਰਹੀ ਸੀ। ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਕਸ਼ਟ ਨਵਿਰਤੀ ਨ ਹੋਈ ਆਸ ਟੁੱਟ ਗਈ। ਫੇਰ ਵੇਖਿਆ ਉਹ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਪਾਲਕੀ ਨੂੰ ਮੱਥਾ ਟੇਕ ਖਲੋ ਗਏ। ਫਿਰ ਮੂਸਾ ਦੇ ਆਉਣ ਦਾ ਨਾਹਰਾ ਲੱਗਾ। ਈਸਾ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੱਥਾ ਟੇਕ ਖਲੋ ਗਏ। ਓਮਤ ਮੂਸਾ ਦੀ ਮਖਲੂਕ ਵਿਚ

ਰਲ ਗਈ। ਤੀਜੇ ਪੈਗ਼ੰਬਰ ਦਾਊਦ ਆਏ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਉਹੀ ਹਸ਼ਰ ਹੋਇਆ। ਆਖਰੀ ਅਵਾਜ਼ ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਆਉਣ ਦੀ ਸੀ। ਸਾਰੇ ਖੁਸ਼ ਹੋਏ ਕਿਉਂ ਜੋ ਆਪਨੇ ਕਿਆਮਤ ਦੇ ਦਿਨ ਸਹਾਇਤਾ ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਆਪਣੀ ਉਮੱਤ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਚੌਥੀ ਥਾਂ ਖਲੋ ਗਏ। ਏਹ ਵੇਖ ਸਾਰਿਆਂ ਦੀ ਘਬਰਾਹਟ ਵਧ ਗਈ। ਆਖਿਰ ਵਿਚ ਇਕੱਠ ਵਿਚੋਂ ਆਵਾਜ਼ ਉਠੀ ਮਰਹੱਬਾ, ਸਭਾਨ ਅੱਲ੍ਹਾ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਫ਼ਕੀਰ ਉਲ ਗ਼ਫੂਰ ਆ ਰਹੇ ਹਨ। ਜਿਧਰ ਨਜ਼ਰ ਕਰਦੇ ਠਾਰ ਦਿੰਦੇ। ਆਪਣੇ ਪਿਛੇ ਕੇਸਰੀ ਨਿਸ਼ਾਨ ਲੈ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਦਾ ਜਾਪ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਹ ਨੂਰ ਤੇ ਜਲਾਲ ਦਾ ਮੁਜੱਸਮਾਂ, ਜਿਸਦੀ ਚਮਕ ਸਭ ਰੌਸ਼ਨੀਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ਰਮਾ ਦਿੰਦੀ ਸੀ। ਦਸਤਾਰ ਗੋਲ ਸਫੈਦ ਸਜਾਈ ਸੀ ਗੋਡਿਆਂ ਤੱਕ ਕਲੀਦਾਰ, ਚੋਗਾ, ਹੱਥ ਵਿਚ ਆਸਾ ਤੇ ਹੱਥ ਗੋਡਿਆਂ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਪੈਂਦੇ ਸਨ ਵੇਖਦਿਆਂ ਜਿਸ ਨੂੰ ਮੋਹਿਤ ਹੋ ਜਾਈਦੈ। ਸਭ ਆਪਣੀ ਤਕਲੀਫ਼ ਭੁਲ ਗਏ ਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਜਾਪ ਰਟਣ ਲੱਗੇ। ਆਪ ਪਾਲਕੀ ਪਾਸ ਆਏ ਤੇ ਸਭ ਇਸ ਖਿਆਲ ਵਿਚ ਸਨ ਕਿ ਖੁਦਾ ਇਸੇ ਪਾਲਕੀ ਵਿਚ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਵੇਗਾ। ਇਹ ਦਿਬਯ ਜੋਤੀ ਉਸ ਪਾਲਕੀ ਵਿਚ ਬੈਠ ਗਈ ਚਾਰੇ ਪਰਦੇ ਉਠਾਨ ਤੇ ਹਜ਼ੂਰ ਦੇ ਅਦਭੁਤ ਜਲਾਲ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਏ। ਸਭ ਨੇ ਸਜਦਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਮੈਂ ਵੀ। ਇਤਨੇ ਵਿਚ ਮੇਰੀ ਅੱਖ ਖੁੱਲ੍ਹ ਗਈ।

ਸਵੇਰੇ ਉਠ ਕੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਪਾਸ ਗਿਆ ਤੇ ਸੁਪਨੇ ਦੀ ਤਾਬੀਰ ਪੁੱਛੀ। ਹੱਸ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, "ਤੈਨੂੰ ਵਹਿਮਾਂ ਵਿਚ ਪੈਣ ਵਾਸਤੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲਿਆਂਦਾ ਹੋਸ਼ ਕਰ ! ਬੇਹਤਰ ਸੀ ਮਦੀਨਾ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਤੋਂ ਡਿਗਰੀ ਲੈ ਲੈਂਦੇ।" ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਨਾਨਕ ਬਾਬਾ ਨੇ ਕਲਾਮ ਮੁਕਾਬਲੇ ਤੇ ਆਪਣੀ ਕਲਾਮ ਬਣਾ ਕੇ ਗਲਤੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਵੈਸੇ ਕਲਾਮ ਜਾਦੂਭਰੀ ਹੈ ਤੇ ਮੇਰੀ ਅਜ਼ਮਾਈ ਹੋਈ ਹੈ।

"ਮੈਂ ਇਕ ਵੇਰਾਂ ਪਹਾੜੀ ਇਲਾਕੇ ਖੂਹੀ ਗੇਟ ਤੇ ਲਾਗੇ ਖਾਨਪੁਰ ਮੁਹੰਮਦ ਯੂਸਫ਼ ਜੈਲਦਾਰ ਦੇ ਠਹਿਰਿਆ। ਇਹ ਇਲਾਕਾ ਤਹਿਸੀਲ ਰਾਜ਼ੌਰੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮੀਰਪੁਰ ਜੰਮੂ ਵਿਚ ਹੈ। ਦੋ ਸਿੱਖ ਤੇ ਇਕ ਬਿਰਧ ਹਿੰਦੂ ਆਏ ਤੇ ਕਿਹਾ ਉਜਾਗਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਲੜਕੀ ਵਿਆਹੀ ਸੀ ਤ੍ਰੈ ਸਾਲ ਹੋ ਗਏ, ਟੋਰਦਾ ਨਹੀਂ। ਸਾਰੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਬਦਨਾਮ ਹੋ ਗਿਆ। ਕੋਈ ਉਪਾ ਕਰੋ, ਮਰ ਹੀ ਜਾਵੇ ਚੰਗਾ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਖਵਾਬ ਆਇਆ ਕਾਫ਼ਰ ਮਰੇਗਾ। ਹੋਰ ਕੀ ਚਾਹੀਦਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਛੁਹਾਰਿਆਂ ਵਿਚ ਕਲਾਮ ਮੰਦਰ ਕੇ ਖਵਾਣ ਨੂੰ ਕਿਹਾ। ਪਰ ਉਸਦਾ ਉਲਟਾ ਅਸਰ ਹੋਇਆ ਉਹ ਸੂਰ ਪਰ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਫਿਰਨ ਲੱਗਾ। ਫਿਰ ਮੈਂ ਹਾਜ਼ਾਰਾਤ ਭਰੀ (ਮਿਸਮਰੇਜ਼ਮ) ਇਕ ਗਿਆਰਾਂ ਸਾਲ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਮਹਿਮੂਲ ਬਣਾ ਕੇ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ। ਉਸਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਉਹ ਰੋਜ਼ ਜਪੁਜੀ ਤੇ ਕੀਰਤਨ ਸੋਹਿਲਾ ਰੋਜ਼ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੈ ਜੋ ਅਗਨਵਤ ਹੈ, ਕਲਾਮ ਉਸਦਾ ਪਹਿਰਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਤੁਹਾਡੀ ਕਲਾਮ ਸੜ ਕੇ ਸਵਾਹ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਦੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਤੇ ਨਾ ਕੋਈ ਕਲਾਮ ਅਸਰ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ।" ਪਿਤਾ ਜੀ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਸੀ ਅਰਬ ਵਿਚ ਸਵਾਏ ਇਸ ਦੇ ਕਿ 'ਨਾਨਕ ਵਲੀਯੂਨ ਹਕਾ ਰਬ ਲਾਯਜ਼ਾਲ' ਭਾਵ ਨਾਨਕ ਆਪ ਖੁਦਾ ਸੀ ਅਸੀਂ ਉਸਦੀ ਹਕੀਕਤ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਸਕੇ। ਇਥੇ ਉਜਾਗਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕਿੱਸੇ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਤਮ ਹੈ। ਕੁਰਾਨ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨਾਲੋਂ ਉੱਤਮ ਹੈ। ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਵੀ ਸਾਥ ਦੇਵੇਗੀ।

ਯਜੀਦ ਦੀ ਕੁਰਾਨ ਬਾਰੇ ਬੁੱਤਾਂ ਅਤੇ ਸੰਗ ਅਸਵਦ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ

ਜਦੋਂ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਖਰੀ ਨਬੀ ਹੋਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ, ਆਪਦੀ ਪਤਨੀ ਆਇਸ਼ਾ ਨੇ ਮੁਖਾਲਾਫਿਤ ਕੀਤੀ ਤੇ ਫ਼ੁਰਮਾਯਾ ਐ ਲੋਕੋ ਇਹ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਮਨ ਲਵੋ ਕਿ ਮੁਹੰਮਦ ਨਬੀ ਹਨ ਪਰ ਇਹ ਨਾ ਆਖੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਾਅਦ ਹੋਰ ਨਬੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।

ਪਿਤਾ ਜੀ ਮੇਰੇ ਖਿਆਲਾਤ ਕੁਫ਼ਰ ਸਮਝਦੇ ਤੇ ਸਾਵਧਾਨ ਕਰਦੇ। ਮੈਂ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਮੇਰੀ ਤਸੱਲੀ ਕਰਾਉ, ਕੁਰਾਨ ਕਲਾਮੇ ਇਲਾਹੀ ਹੈ ਯਾ ਨਾਨਕ ਦੀ ਬਾਣੀ।

'ਕੁਰਾਨੀ ਹੁਕਮ ਸਾਬਤ ਸੂਰਤ ਦਾ ਪੂਰਾ ਕਰੋ **ਹੱਜ ਨੂੰ ਅਤੇ ਉਮਰੇ ਨੂੰ, ਵਾਸਤੇ ਅੱਲ੍ਹਾ ਦੇ, ਪਾਸ ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਆਉ ਵਿਚ ਘੇਰੇ ਦੇ ਤੁਸੀਂ, ਤਾਂ ਵਿੱਤ ਅਨੁਸਾਰ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੇਵੋ ਅਤੇ ਨ ਮੁੰਡਵਾਉ ਆਪਦੇ ਸਿਰਾਂ ਨੂੰ।** (ਇਸਰਾਰੂਲ ਸਰੀਅਤ)।'

ਪੰਜਵੇਂ ਬਾਬ ਵਿਚ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਜ਼ਾਮਤ ਨੂੰ ਖ਼ੂਬਸੂਰਤੀ ਦਾ ਜ਼ਰੀਆ ਬਣਾ ਲਿਆ ਹੈ ਪਰ ਕੁਰਾਨ ਉਸ ਨੂੰ ਮਨ੍ਹਾਂ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜੋ ਹਾਜੀਆ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਤੇ ਖ਼ੁਦਾ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੈ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਉਸਤਰਾ ਨਾ ਫਿਰਿਆ ਹੋਵੇ ਜੋ ਸਰੀਰ ਦੀ ਸਲਾਮਤੀ ਨਹੀਂ ਰੱਖੇਗਾ ਉਸ ਦੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਤੇ ਉਮਰਾ ਕਬੂਲ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।

ਫਿਰ ਜ਼ਿਕਰ ਬੁਤਾਂ ਦਾ, ਤੇ ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਬੁਤ ਤੋੜ ਦਿੱਤੇ ਪਰ ਸੰਗੇ ਅਸਵਦ ਕਾਬੇ ਦੀ ਦੀਵਾਰ ਵਿਚ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਟਿਕਾਇਆ ਜਿਸ ਪੱਥਰ ਦਾ ਚੁੰਮਣਾ ਸੁਾਬ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਬੰਦ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ। ਹਜ਼ਰਤ ਇਬਰਾਹੀਮ ਜੁਮੇ ਦੀ ਤਾਜ਼ੀਮ ਕਰਦੇ ਸਨ ਜੋ ਸ਼ੁੱਕਰ ਦੇਵਤਾ ਦੀ ਤਾਜ਼ੀਮ ਹੈ। ਸੰਗੇ ਅਸਵਦ ਈਰਾਨ ਤੋਂ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਜਿਸ ਦੇ ਈਰਾਨੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਗਵਾਹ ਹਨ ਤੇ ਪਰਸਤਸ਼ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਪਿਤਾ ਜੀ ਇਸ ਧਰਤੀ ਤੇ ਪੰਦਰਾਂ ਫੀਸਦੀ ਨਾਨਕ ਸ਼ਾਹ ਨਾਮ ਲੇਵਾ ਹਨ।

ਪਿਤਾ : ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦਾ। ਅਰਬ ਵਿਚ ਨਾਨਕ ਪੈਰੋਕਾਰ ਹਰਗਿਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ।

ਮੈਂ ਦਾਸ : ਹੁਕਮ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਐਸੇ ਸੱਜਣ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕਰਾਵਾਂ।

ਪਿਤਾ : ਜ਼ਰੂਰ

ਮੈਂ ਫਿਰ, ਮਦੀਨੇ ਨਾਨਕ ਨਾਮ ਲੇਵਾ, ਮਹਿਬੂਬ ਬਿਨ ਜਾਫਰੀ ਸੀ ਅਤੇ ਹਜ਼ਰਤ ਇਮਾਮ ਜਾਅਫਰ ਦੀ ਔਲਾਦ ਵਿਚੋਂ ਸੀ, ਪਿਤਾ ਜੀ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਾਈ। ਮਹਿਬੂਬ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਖਿਲਾਫ਼ਤ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਰਕੇ ਅਸੀਂ ਤਬਲੀਗ਼ ਨਾਨਕੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ, ਵਰਨਾ ਸਾਰਾ ਦੇਸ਼ ਨਾਨਕ ਸ਼ਾਹੀ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਹੁਣ ਇਕ ਸੌ ਚੌਦਾਂ ਘਰ ਜਟਾ ਜੂਟ ਨਾਨਕ ਬਾਬੇ ਦੇ ਪੁਜਾਰੀ ਹਨ ਤੇ ਇਕ ਖ਼ੁਦਾ ਦੇ ਕਾਇਲ ਹਨ।

ਜੱਦੇ ਪੁੱਜਣਾ

ਮੱਕੇ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਅਲਵਿਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਪਿਤਾ ਜੀ ਇਕ ਮੀਲ ਬਾਹਰ ਆਏ। ਜੱਦੇ ਪੁਜਾ ਇਥੇ ਮਾਈ ਹਵਾ ਦੀ ਕਬਰ ਨੇੜੇ ਹਜ਼ੂਰ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਦਾ ਅਸਥਾਨ ਹੈ। ਇਥੋਂ

ਦੇ ਪੁਜਾਰੀ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰੇਮੀ ਤੇ ਖੁਦਾਪ੍ਰਸਤ ਹਨ। ਇਕ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਮੈਂ ਹਰ ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ ਕਰਾਚੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਚਖੰਡ ਵਿਖੇ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਜਲਸ ਨੇ ਮਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਤੇ ਬੜਾ ਅਸਰ ਪਾਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰੇਮੀ ਦਾ ਨਾਂ ਵਲੀਦ ਇਬਨੇ ਸ਼ਾਹਲਬ ਸੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ 2 ਮਈ 1930 ਨੂੰ ਘਰ, ਮੀਰਪੁਰ ਪੁੱਜਾ। 20 ਫਰਵਰੀ 1931 ਨੂੰ ਘਰ ਚਿੱਠੀ ਮਿਲੀ ਤੇ ਜੀਵਨ ਸੁਧਾਰਨ ਲਈ ਕਿਸੇ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਲੈਣੀ ਉਚਿਤ ਸਮਝੀ। ਲਾਹੌਰ ਆਇਆ। ਇਥੇ ਦਾਤਾ ਵਾਸ ਦੇ ਨੇੜੇ ਆਰੀਆ ਸਮਾਜ ਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਗੁਰਦਿਤ ਭਵਨ ਸਟੋਰ ਸੀ। ਇਸ ਮੱਤ ਦਾ ਵੀ ਇਕ ਮਹੀਨਾ ਮੁਤਾਲਿਆ ਕਰਨ ਬਾਅਦ 'ਨਿਯੋਗ' (ਸਨਾਤਨ ਧਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਆਹ ਕਰਣ ਦਾ ਢੰਗ) ਨਾਲੋਂ ਨਫ਼ਰਤ ਕਰ ਛੋੜਣਾ ਪਿਆ।

ਮਾਲ ਰੋਡ ਤੇ ਗਿਰਜਿਆਂ ਵਿਚ ਪਾਦਰੀਆਂ ਨਾਲ ਬਚਨ ਬਿਲਾਸ ਹੋਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ ਮਸੀਹ ਖੁਦਾ ਦਾ ਬੇਟਾ ਹੈ। ਤਸੱਲੀ ਨਾ ਹੋਈ ਖੋਜ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਯੂਸਫ ਬਖਾਰ ਦਾ ਬੇਟਾ ਹੈ। (ਕਿਤਾਬ ਮਤੀ ਲੂਕਾ ਆਇਤ 13/55 ਲੂਕਾ 3/23 ਯੂਹਨਾ 1/45 ਆਦਿ)। ਤਿੰਨ ਮਹੀਨੇ ਲੰਘ ਗਏ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨੀ ਵਿਚ ਜੁਮੇ ਦੀ ਨਿਮਾਜ਼ ਜਾਮਾ ਮਸਜਦ ਵਿਚ ਪੜਨੀ ਨਿਯਤ ਕੀਤੀ। ਨਿਮਾਜ਼ ਪੜ੍ਹਦੇ ਪੜ੍ਹਦੇ ਖਿਆਲਾਤ ਦਾ ਹੜ੍ਹ ਆ ਗਿਆ ਵਿਚੋਂ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀ। ਨਿਮਾਜ਼ ਬਾਅਦ ਬਾਹਰ ਪੌੜੀਆਂ ਤੇ ਆ ਬੈਠਾ।

ਇਸੇ ਵੈਰਾਗ਼ ਮਈ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਸਾਹਮਣੇ ਇਕ ਬਜ਼ੁਰਗ ਸਿੱਖ ਜਾਂਦੇ ਬੜੇ ਪਿਆਰੇ ਲੱਗੇ ਉਠ ਕੇ ਜਾ ਮਿਲਿਆ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿਧਰ ਜਾ ਰਹੇ ਹੋ? ਉੱਤਰ ਸੀ : ਗੁਰਦੁਆਰੇ। ਮੈਂ ਫਿਰ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ। ਕੀ ਮੈਂ ਭੀ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹਾਂ? ਉੱਤਰ, ਇਸ ਦੁਆਰੇ ਤੇ ਹਰ ਕੋਈ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਡੇਰਾ ਸਾਹਿਬ ਪੁੱਜਾ ਉਹ ਤਾਂ ਅੰਦਰ ਚਲੇ ਗਏ। ਪਰ ਸੇਵਾਦਾਰ ਨੇ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਪੁੱਛ ਕੀਤੀ ਕੋਈ ਨਸ਼ੀਲੀ ਚੀਜ਼ ਜਾਂ ਸਿਗਰਟ ਪਾਸ ਤਾਂ ਨਹੀਂ? ਮੇਰਾ ਉੱਤਰ ਸੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ। ਉਸੇ ਗੁਰਮੁਖ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਸੀ ਪਰ ਨਾ ਮਿਲੇ। ਪੁੱਛ ਕੀਤੀ ਕਿ ਬਾਹਰ ਨਾ ਗਏ ਹੋਣ। ਪਰ ਉਹ ਉਥੋਂ ਹੀ ਸਨ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਉਹਲੇ।

ਜਥੇਦਾਰ ਅਛਰਾ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਹੋਈ। ਮੂਰਤੀ ਪੂਜਾ ਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਉੱਤਰ ਹੋਏ। ਮੈਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਿਆ, ਉੱਤਰ, ਯਾਦਗਾਰੀ ਹਨ, ਮੂਰਤੀ ਪੂਜਾ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਮੱਥਾ ਟੇਕਣਾ? ਉੱਤਰ, ਮੈਂ ਈਸ਼ਵਰੀ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਮੰਨਦਾ ਅਤੇ ਧਾਰਨ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਜੋ ਉਪਦੇਸ਼ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ। ਅਗਰ ਵਿਚੋਂ ਅੱਖਰ ਕੱਢ ਕਾਗਜ਼ ਰੱਖ ਦਿਉ ਤਾਂ ਸਿੱਖ ਦਾ ਉਸ ਨਾਲ ਕੋਈ ਤੁਅਲਕ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਬਾਅਦ ਮੈਂ ਫਿਰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਇਹ ਦਾਤ ਦਿਉ। ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, ਸਈਯਦ ਸਾਹਿਬ ਇਹ ਰਸਤਾ ਬੜਾ ਔਖਾ ਜੇ! ਤਨ, ਮਨ, ਧਨ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਚਲੇ ਜਾਉ, ਇਹ ਕੋਈ ਖੇਡ ਨਹੀਂ ਬੜੀ ਘਾਲ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਉੱਤਰ ਵਿਚ ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਤਿਆਰ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਦਿਵਾਯਾ ਕਿ ਮੈਂ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੁੱਛ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਮੈਂ ਉਹ ਕਿਤਾਬ ਵੀ ਵਿਖਾਈ ਜਿਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾਸ ਇਸ ਪਾਸੇ ਲੱਗਾ।

******